

Exeg.
3897

Exeg. 389^z

Fritz

Exeg. 389^z

COMMENTATIO

IN

PSALMUM CENTESIMUM QUARTUM

SPECIMINIS LOCO

PROFESSORIBUS ALMÆ SHOLÆ THEOL.

ARGENTORAT. A. C.

OBLATA

A

THEODORO FRITZ.

ARGENTORATI.

EX PRELO JOHANNIS HENRICI HEITZ.

1821.

DOCTORIBUS
ET
PROFESSORIBUS
FACULTATIS THEOLOGICÆ

ET
SEMINARII ARGENTORATENSIS A. C.

PRÆCEPTORIBUS SUIS SUMME VENERANDIS

OPUSCULUM HOC

PIO GRATOQUE ANIMO

D.

AUCTOR.

DOCTORIBUS

ET

PROFESSORIBUS

ACADEMIAE THEOLOGICAE

ET

SEMINARII ACADEMIAE THEOLOGICAE

PRAELECTORIBUS QUI SUMME REVERENTIA

OPUSCULUM HOC

IN GRAVIORE ANIMO

ACCIPERE

COMMENTATIO

PHILOLOGICO - CRITICO - THEOLOGICA

IN PSALMUM CIV.

§. 1.

PSALMUM CIV ut opusculo hoc illustrare conarer variæ me causæ impulerunt. Nam et jure pœmatum veteris testamenti sacrorum sive argumentum respicias, sive poeticam vim atque elegantiam, præstantissimis hocce poema accensetur; et loca continet nonnulla difficiliora, quibus versus 4, 13, 14, 30 nec non nomina quædam animalium annumero, nondum satis ab interpretibus definita; inprimis vero Ven. POTTII opusculum, quod, hujus quoque Psalmi expositionem offerens, cum plurimis mihi videtur veris explicationibus, nonnulla jungere non æque verisimilia, studium meum, hoc ut susciperem excitavit maxime.

§. 2.

Jam ante me Ven. quippe POTTIUS interpretationi et examini critico Psalmi hujus partem operis consecravit, quod sub titulo edidit: *Moses und David keine Geologen*¹⁾. Cujus celeberrimi viri in rem theologicam merita adeo ab omnibus eruditis agnita sunt ut me juvenem non deceat aliquid ejus laudibus addere. Si igitur sæpius ab opinione ejus valde dissentio ne male, precor, quisquam inter-

pretetur; non enim studium me impulit novi aliquid dicendi, sed sincerum desiderium in veritatem inquirendi. Quam si non semper assequi contigit, studium saltem in ejus adytum penetrandi vituperationem effugiet.

§. 3.

Ordo quem in explanatione poematis hujus secuturus sum, hic erit: primo *versionem psalmi* quæ mihi verisimillima videbitur esse, dabo; hanc *expositio* sequetur *sententiarum præcipuarum* de poemate, quas in duas dividere classes necesse mihi videtur, quo facilius confusionem evitem; *explanatio analytico-critica versiculorum singulorum* tertium tenebit locum; hic statim omnes, et discrepantes enumerandæ opiniones mihi videntur, ne sæpius idem dicere cogar; quarto *analysis æsthetica*, quinto *dogmatica* sequetur. *Appendicem* adjicio de codd. mscr. bibliothecæ Argentoratensis publicæ; cui *catalogum librorum*, in illustrando hoc psalmo a me adhibitorum, subnectam.

§. 4.

Ceterum de juvenilis ætatis vel erroribus æquos judices haud absque indulgentia sententiam laturos esse spero. Grato animo animadversiones virorum eruditorum, quibus conjecturæ meæ, a vero hinc inde forsitan alienæ, emendari queant, in usus meos convertam. Nullius me jurasse in verba magistri viri docti facile deprehendant; rationes quas in dijudicanda veritate secutus sum, sæpissime addidi, nec hoc consilium neglexi, nisi in iis, quæ

mihi adeo perspicua videbantur, ut ulteriori illustrationi facile supersedere me posse mihi viderer.

§. 5. *Versio.*

1. Anima mea celebra Jehovam! Jehovah, mi Deus, permagnus es; majestate et magnificentia vestiris; 2. lumine velatus es tanquam veste; cœlum extendisti veli instar; 3. solarium aquis superstruxisti tuum; nubes currum tuum esse jussisti, alis vectus ventorum; 4. venti nuntii sunt tui; flammæ ignis ardentis ministri. 5. Imposuisti terram fundamentis suis, non labascet unquam. 6. Abysson obtexisti eam tanquam veste; super montibus aquæ steterunt. 7. Minis tuis territæ aufugerunt; festinarunt fugam ob vocem tonitru tui. 8. (Ascenderunt montes, descenderunt valles in locum quem illis paravisti). 9. Limitem illis posuisti quem non excedent; nunquam ut tegant terram revertentur. 10. Fontes emisisti; fiunt rivi qui manant inter montes. 11. Potum præbent animalibus omnibus campi; sitim suam onager ibi sedat; 12. juxta eos avis habitat cœli; sedens in ramis ibi cantat. 13. Montes irrigas e superis tuis conclavibus; terra saturatur operibus tuis. 14. Gramen germinare facis animalibus et herbas in hominum usum, ut extrahant cibum e terra; 15. et vinum quo hominum animus exhilaretur, magisque facies ejus niteat quam si oleo tincta esset; panemque hominis viribus reficiendis aptum. 16. Saturantur arbores campi, cedri Libani quas tu Deus plantavisti;

17. aves ibi nidificant, ardea habitat in pinis.
18. Montes excelsi perfugium dant ibicibus, rupes
cuniculis. 19. Lunam creavisti quæ solennia con-
stitueret; solem qui novit occasum suum. 20. Im-
mittis (orbi) tenebras et nox oritur: tunc omne
movetur animal silvestre. 21. Leunculi rugiunt ut
ipsis prædam largiaris, a Deo flagitant escam suam.
22. Sole oriente statim recipiunt se; procumbunt
in lustris suis. 23. Tum prodit homo quo negotiis
suis terræque culturæ incumbat usque ad vespe-
ram. 24. Quam multa, Jehovah, sunt opera tua:
omnia confecisti sapienter; impleta est terra ope-
ribus tuis! 25. Hoc mare, quam magnum et la-
tum! Illic animalia tam parva quam magna infi-
niti numeri movent se. 26. Illic ambulant naves;
delphinus creatus abs te ut ibi ludat. 27. Certam
in te spem habent omnia, te daturum illis escam,
tempore quo indigent ea. 28. Das illis, colligunt;
aperis manum, bonis saturantur. 29. Abscondis te,
palpitant; demis spiritum eorum, moriuntur: re-
vertuntur in pulverem suum. 30. Creantur vero
denuo cum spiritum rursus immittis tuum: faciem
renovas terræ. 31. In æternum gloria manebit Je-
hovæ; gaudet Jehovah operibus suis. 32. Aspicit
terram, trepidat; tangit montes, fumant. 33. Je-
hovæ cantabo quamdiu vivam; Deum laudabo
per omnem vitam. 34. Grata sint illi mea verba;
delectabor Jehovah. 35. Deleantur e terra pecca-
tores; ne amplius ibi sint idololatræ. Anima mea
celebra Deum! Celebrate Jehovaham!

Quodsi jam de hoc poemate sententias quæris interpretum, omnes in uno, respondendum est, consentire, nempe: hunc psalmum poema præstantissimum esse, quo Deus creator omnium celebratur rerum. Hoc enim facile patet e contextu. Alia vero agitata quæstio est: an poema hoc archetypum, an imitatio sit? Et hic interpretes valde dissentiunt: nam alii (e. gr. R. OBADIA GAON, MUNSTERUS, VATABLUS, CLARIUS, ROSENMÜLLER, REINHARD et multi) priorem, alii posteriorem tuentur opinionem (ut R. DAVID, AB. EZRA, POTT, ONYMUS, DE WETTE, LESS, STOLZ etc.). Inter ultimæ hujus sententiæ defensores, nullus, quantum mihi innotuit, tanta et tam gravia contulit, sententiam suam firmandi causa, argumenta, quam Cl. POTTIUS. Ven. hujus viri sufficiat igitur exponere et perpendere rationes, quibus sententiam suam superstruxit, ut quæ probabiliora sint, eluceat.

« Est enim Ps. CIV, » secundum doctiss. virum,
 « imitatio hymni quo universi creationem auctor
 « primi Geneseos capitis canit; hic textus, ille
 « commentarius est. In describenda quippe creatoris
 « toris magnificentia psalmi auctor eundem plane
 « ordinem sequitur, quem Gen. auctor in enarranda
 « rerum origine adhibet. Unicum quidem,
 « ast quo res omnis conficitur, argumentum est in
 « consensu utriusque poematis, quem nemo non
 « videt.” Nec sane psalmi poetam imitatoribus ac-

censendum esse inficias ibis, si ille consensus vere obtinet.

§. 8.

Illud vero in primis observandum est, doct. POTTIUM psalmo CIV jungere ultimos quatuor Ps. CIII versus. Argumenta ejus hæc sunt ²⁾: « Textus, libri psalmorum ad justæ criseos leges examinatus, vitiositate gravi laborat; » quod facile concedo; ast inde non efficitur psalmum nostrum iisdem vitiis esse infectum; nam si hoc sequeretur, idem de omnibus Pss. dicendum esset, quod non nisi temere asseri posset. Hæc ratio non nisi aliis, validioribus juncta, quidquam probat. « Evidentes lacunæ, additamenta, inversiones patent ex eo quod in Pss. alphabeticis, litteræ non semper eodem sequantur ordine, quo deberent. » Hoc vero argumentum hypothesei Pottianæ parum firmitatis addere videtur. Poeticis lusibus ordo ille alphabeticus adnumerandus est, vel memoriæ juvandæ causa adhibitus; quem ordinem tamen poetæ negligunt, quum se illo nimis impediri sentiunt ³⁾. Littera v. gr. **Δ** in duobus occurrit versiculis Pss. XXV (16. 22.) et XXXIV (16. 23.); versu 5 Ps. XXV littera **γ** in medio commatis est; v. 18 **γ** positum pro **ρ** etc. Sed hæc varietas non tam gravis mihi quam Cl. POTTIO et aliis interpretibus videtur. Nam, ut in assonantiis, poeta præcipue primi ordinis contortam certe potius evitare vult dictionem, quam, ea adjuvante, ordinem servare alphabeticum. Quanquam nos porro in psalmis al-

phabeticis parum, vel nihil videmus cohærentiæ vel ordinis rerum, poeta præscribere sibi ordinem potuit aliquem, et verisimiliter præscripsit, quo coactus ab alia littera versiculum incepit quam alphabeticus jussit ordo. Vers. 22 v. gr. Ps. XXV mihi non librarii videtur adjectus vel transpositus errore, sed et hunc versum ipsius poetæ esse et ab illo hunc habere locum. Nam quicumque tandem hujus poematis auctor sit, sive Davides, ut asserit inscriptio, et forsân indicare videri possunt versiculi aliquot psalmi (7. 11. 19.), vel alius quidam Israelita qui in exilio illum scripserit, quod ex totius poematis colore deduci possit: uterque eorum preces addere potuit, quas, quicumque bonus civis erat, omnibus fere reipublicæ Judaicæ temporibus, pro patriæ salute in pectore fovere et ad cœlum mittere debebat; istas quippe: « libera Deus Israellem ex omnibus angustiis ejus! » quod præcipue Davides, cum Absalomum fugeret vel Israelita quis, in exilio degens a Jehova potuit precari. Hoc eodem modo psalmi XXXIV versus ultimus totius continet psalmi argumentum. Non porro verisimile est, librarium, qui ordinem vidit alphabeticum psalmi, hunc turbasse, et alios posuisse versiculos, cum tam facile vidisset, se errasse; id potius credendum esset, talem imprudentem novatorem adjecturum fuisse versus, quos poeta non scripsit, quorum ope servaretur ordo alphabeticus. Si in codicibus igitur aut versionibus plurimis vel optimis hic ordo turbatus apparet, veram mihi

videtur continere lectionem ; nec inde argumentum contra textus recepti integritatem elici potest.

§. 9.

« Graves inveniuntur lectionis varietates in diversis recensitionibus singulorum psalmorum, quæ ad nostra pervenerunt tempora.” Nonne hæ lectionis varietates et fere facilius sic explicari possint ? Poema scripsit Davides, vel alius poetarum israeliticorum, summo animi fervore excitatus, nec ullius rei nisi sensuum quibus afficiebatur rationem habens. Hoc igitur poema collectioni, publicæ vel privatæ, præstantissimorum inserebatur hymnorum. Alio tempore partes nonnullæ poematis ejusdem aptæ videbantur ad celebrationem eventus alicujus ; deletum est igitur id quod occasioni huic non conveniebat, additum etiam forsitan aliquid, et nunc in eadem vel in alia anthologia hoc poema denuo, cum his necessario mutationibus apparet. Quid ex hoc contra textus integritatem potest effici ? Sic facile explicatur cur, a V. POTTIO inferius citati, psalmi XL pars denuo (Ps. LXX) occurrit ⁴). Psalmum XVIII quod attinet (coll. 2. Sam. XXII.) recorderis rogo titulos psalmorum plurimos (et hunc etiam verisimillime, vel certe), adulterinos esse ; titulus iste fronti poematis inscriptus videtur, cum lectorum aliquis observaret hunc esse eundem psalmum qui 2 Sam. XXII legitur. Sed annon Davides ea forsitan occasione confecit hunc psalmum quæ narrata est in libro Samuelis ; et cum postea perlegeret illum,

ea quæ ipsi corrigenda videbantur, ea ratione emendavit, ut inde illa poematis forma nasceretur, quam hodie Ps. XVIII præ se fert. Ps. CXLIV plane puto alius auctoris aliusque temporis; pauca tantum communia habet cum Ps. XVIII vel loco Samuelis quoad verba; in easdem vero sententias poetas sæpissime incidere quis nescit? Si hoc negaretur idem Ps. XVIII novam tantum recensio- nem, vel et antiquiorem contineret Ps. nostri CIV, nam v. 8-16 (Ps. XVIII) multum cum nostri vv. 2. 3. 6. 7. 32. commune habent. Si psalmum CXIII, (etiam a POTTIO citatum) conferimus cum 1 Sam. II, 1-10 videmus aut Hannæ per aliqua quibus erat usa verba psalmi versus aliquot in mentem venisse, quos eventui quem canebat accommodavit; aut si psalmum posteriorem volumus, illum, multis cum additamentis, et ut collectori, vel alii cui poetæ videbatur emendationibus, adjectum esse ceteris sacris poematibus.

§. 10.

« Idem verum esse apparet si istarum antholo-
 « giarum originem respicias; in proprios usus quip-
 « pe ab earum auctoribus collatarum; hinc modo
 « poemata diversissima congerunt, nulla adjecta di-
 « visione, supervacua in collectione ab ipsis con-
 « fecta; non præmissis notis, memoria enim has
 « supplere potuit; modo præstantissima tantum
 « loca excerpunt; modo poematis partem quam
 « serius noverunt, cujus fragmentum jam antea
 « exceperant, adjecerunt in eadem poematum col-

« lectione, etc., annon inde postea, cum quis ig-
 « noraret harum anthologiarum rationem, sæpius
 « divelli necesse erat, quæ juncta et conjungi
 « quæ separanda erant? His etiam congruunt quæ,
 « quamvis notissima, non minus propterea insolita
 « et inexpectata sunt, ut quum psalmi XL v. 14-
 « 18. tanquam novum atque integrum carmen
 « ita repetuntur, ut psalmum LXX constituent;
 « quum similem versuum ultimorum psalmi LVII
 « in fronte psalmi CVIII, et quod non præter-
 « mittendum, nexu plane diverso repetitionem
 « deprehendimus. Cf. Ps. CXLIV cum Pss. VIII,
 « XVIII, CXXXIX; et Ps. CXXXV cum Ps.
 « CXXXVI.” Quanquam hæc, mihi tamen non
 plane arridentia concedo, tamen ex his mihi non
 sequi videntur quæ Cl. POTTIUS exinde probare
 sibi que concessa habere vult.

§. 11.

« Constare,” asserit enim, « licere omnino in-
 « terpreti psalmorum divellere, jungere, transpo-
 « nere istorum carminum partes, qua quidem cun-
 « que ratione illi id aptissimum esse videatur; at-
 « que adeo optime de psalmis mereri illum inter-
 « pretam, qui hanc viam ingressus medelam psal-
 « mis afferre studeat.” — Hæc vero si vel maxime
 essent concedenda, tamen circumspectissime res
 agenda, nec nisi gravissimis argumentis, psalmo-
 rum ordinem turbatum esse probantibus, manus
 illius restitutioni adhibendæ forent.

§. 12.

Ast jam pressius V. POTTIUS nostrum aggreditur psalmum, illique ultimos psalmi CIII versus, inde a 19 jungendos statuit; quibus rationibus ductus, ac quo jure id agat, jam disquiramus.

Ac potissimum quidem provocat V. POTTIUS ad sensum internum, qui *criticus* dicitur, sed ipse convenit criterium hoc facillime fallere. In hoc et valde consentio POTTIO, et ob hanc ipsam causam parum ei tribuendum esse censeo. Quam diversus est enim in diversis hominibus hic sensus, quam parum e. gr. de eo potest conveniri quid *pulchrum* vocandum sit; quam sæpe quod huic necessarium videtur, alteri non ita apparet! Annon hæc opinionum diversitas et inter Cl. Pottium et poetam, auctorem psalmi nostri forsitan locum habuit? Annon huic carmen omnibus numeris absolutum forsitan videbatur, de quo ille aliter prorsus judicandum censet? Ac in eo quoque errare valde interpretum plurimi mihi videntur, quod semper in his poematibus, quæ nobis ex remotissimis illis temporibus reliqua sunt, quæ in aliis prorsus et quæ ab europæis regionibus quam maxime differunt terræ plagis, inter gentes moribus a nobis diversissimas nata sunt, nostrum expectant deprehendere cogitandi modum, nostrum fere dicendi genus. Ast quibus rationibus nixi hæc poemata omnia ac singula omnium perfectissima necessario esse affirmamus? An hoc semper in scriptis optimorum nostrorum invenimus poetarum? Num

id unquam quisquam vel præstantissimus antiquioris et nostri ævi poetarum præstitit? Quonam jure hebræi poetæ ut hoc præstent postulamus? An etiam semper idem poematum modus, eadem forma, eademque debet esse finis atque exordium? Ad quas quæstiones negando potius, quam affirmando respondendum censeo.

§. 13.

« Psalmi CIII. v. 19-22. sive locum quem in
 « psalmo occupant, sive argumentum spectes non
 « bene convenire videntur psalmo CIII, sed me-
 « lius CIV. a.) Hoc primum efficitur ex loco quem
 « in psalmo occupant. Versus enim 17 et 18 ea
 « continent quæ in fine psalmorum sæpissime oc-
 « currunt. Notum est enim psalmis vatumque sa-
 « crorum oraculis solenne esse, post bonitatis di-
 « vinæ benefactorumque numinis commemoratio-
 « nem, ac laudis exhortationes, addere quibus
 « animus ad pietatem sanctamque erga Deum obe-
 « dientiam excitetur. Idem et poeta fecit psalmi
 « CIII; — — quis non videt versus 17 et 18 poe-
 « matis sententias eadem, qua id in aliis psalmis
 « fit, ratione terminare? quidnam superest, quod
 « ulterius expectes?” Quibus non sine verisimili-
 tudine hæc fere reponi possunt: In duobus primis
 poematis (Ps. CIII) commatibus auctor se ipsum ex-
 citat ad gratias Deo agendas; an verisimilitudine
 caret, vel naturæ repugnat, eundem in fine poe-
 matis (20-22) omnem naturam ad laudem Dei se-

cum celebrandam invitare? quæ sane aptissime in fine psalmi adduntur.

§. 14.

« Poeta qui psalmum composuit CIV, vehe-
« menter affectus, sensit suis laudibus non digne
« satis celebrari numinis majestatem, ideoque Is-
« raeliticum populum, coelicolas atque adeo uni-
« versam rerum naturam ipsum canentem conci-
« nentes adjuvare jubet.” Poeta Ps. CIII auctor
oratori comparandus est eximio, qui præcipue ver-
sus finem orationis sensibus animi vehementioribus
abreptus gravissimas longe sententias coronidis lo-
co addit; ingenium ejus secutus est legem, quam
multo post illum compendiorum rhetoricorum scrip-
tores docuerunt in scholis et libris. Ceterum psal-
mi CIV auctorem satis apte carmen suum ordiri
ab istis sententiis potuisse neutiquam inficior; ast
ista concinnitas non tanta est, ut hæc psalmi CIII
commata a Ps. CIV prorsus divelli nequeant, ni
Ps. CIV aperte truncatum apparere pronunties;
nec ideo formam, ambitumque psalmi mutare licet.

§. 15.

« Desiderantur etiam verba tam magnifica in
« poemate, qui choris adeo fervidis (31 sqq.) termi-
« natur; quum, simplicibus illis, et quæ sibi ni-
« mium fere tribuunt verbis: surgas ac laudes et
« tu, anima mea, Jehovam, parum gratus in auri-
« bus sensus excitetur!” — Exordium certe aliud hic
desideraretur, si poeta verba *et tu* addidisset, quæ

anterius de aliis, quibus se poeta jungit, sermonem fuisse indicarent; sed in hebræo textu ista verba non leguntur et verba: benedic anima mea Jehovæ aptissimum sensum fundunt.

§. 16.

« b.) Si argumentum respicias, centesimo tertio
« psalmo illæ in fine adjectæ sententiæ parum con-
« veniunt, ast ab initio Ps. CIV fere abesse ne-
« queunt. Nam chori psalmi CIII, 19-22 magis
« sonori, strepentes et exultabundi sunt, quam na-
« tura carminis ejusque modus fert; leniores sane,
« quos in illo deprehendimus, atque adeo tristio-
« res sensus sunt, orti vel ex animi culpæ sibi
« conscii affectibus (10 sqq.).” Ast hoc ipso pro-
bari potuerit argumento vv. 19-22. necessario par-
tem Ps. esse CIII. Nam præcipue v. 10 sqq. poe-
tam, qui peccatorum veniam se obtinuisse persua-
sum sibi habet, hoc excitare potuit ad maximam
Dei laudem, ad maximas gratias, quas ageret ipse,
et ad quas agendas omnes vocaret creaturas.

§. 17.

« Quis porro in his vv. ad laudem excitatur Je-
« hovæ? Sunt angeli et omnes res a Deo creatæ,
« quanto melius hoc positum est in carmine, quo
« rerum omnium ortus canitur, quod Jehovæ,
« nunciis ministrisque suis circumdati adventum,
« resque creatas, in classes quasi digestas, vivi-
« dissimis coloribus pingit; quam in poemate, mi-
« grationem Israelitarum per arabicum desertum,
« et beneficia ibi a Deo populo tributa, canente!”

Quis nescit eandem hanc migrationem apud Judæos semper gaudii, gratiarumque actionis causam fuisse gravissimam; quis ergo dubitet poetam, qui hæc cecinerat benefacta ad laudem Dei posse excitare vel et angelos omnesque creaturas? Ast si nequidem in Ps. CIII hanc laudis causam legimus, sed, quod verisimilius est, poeta illa beneficia, quibus ipse a numine ornatus est commemorat; gratus idemque modestissimus nihilque sibi tribuens ejus animus quo dignius celebraretur Dei benevolentia præstantissimos genios atque omnino totum hoc universum in laudationum societatem vocat, quæ numinis benignitas si tanta erga homines est, quanta debet erga angelos et alios, homine digniores spiritus esse, quanta erga omnia et homine viliora animantia! Ceterum de adventu Jehovæ, in primo psalmi nostri versiculo agi non satis persuaderi possum; argumentum potius totius psalmi in eo contineri censeo.

§. 18.

Sed Cl. POTTIUS hoc in psalmo CIII jam invenit argumentum: « Psalmi CIII, 19: « « Jehova — « « in cœlo struxit tronum suum, et omnia ab « « ipso gubernantur,” en poematis argumentum; « cæterum illud in Ps. CIII non nisi ex parte, « amplissime vero in Ps. CIV tractari quisque videt.” Ultima Ps. CIII commata non argumentum carminis exponere mihi videntur, sed eadem poema in ejus fine splendidissima quasi corona ornare persuasum habeo. Egregias nimirum poe-

tici ingenii dotes spirans poematis auctor præstantissimas longe rerum creatarum lectoris animo ita sistit, ut vel hunc eodem, qui poetam afflarat, divino spiritu impletum dimittat.

§. 19.

« Præterea falsæ psalmorum divisionis origo facile potest explicari, quanquam non probari, eo, quod psalmi centesimi tertii verba: benedic anima mea Jehovah, iterum occurrebant Ps. CIV, 1. facile sibi persuadere poterat librarius hæc verba, quæ ab initio psalmi CIII leguntur in ejus fine apte repetita esse, ideoque poematis finem constituere. Hæc formula in capite, fineque psalmi verisimiliter a librario quodam adjecta est, ut in utroque psalmo ab initio atque in fine carminis eadem verba legerentur.” Si præmissa vera putanda essent hæc conclusio et explicatio ingeniosa valde probanda esset. Ast de veritate antecedentium valde dubitans nec his assentire possum.

§. 20.

His de nexu utriusque psalmi ex mente sua præmissis V. POTTIUS jam ad collationem Ps. CIV cum Gen. I transit. « Ps. CIII, 19. coll. Gen. I, 1. Duobus his versibus continetur poematis sequentis thema. In cœlo throno insidet Jehovah, regique comparatur; nam gubernationis mundi præcipue meminit poeta; hic igitur solum de sublimi, potentissimoque mundi moderatore loquitur.” Si psalmum ea, qua V. POTTIUS vult,

ratione dividerem; illam nihilominus, quam vir doctissimus statuit, carminis nostri e Geneseos cap. I, originem non agnoscerem. Geneseos quippe auctor coeli terræque creatorem Deum statuit; psalmus vero idem, quod plurima alia veteris Testamenti loca prædicant, docet: scilicet Deum in coelo habitare ac omnia regere; quod ex V. POTTII interpretatione idem est ac: Deum omnipotentem esse hujus universi moderatorem. Diversa hic aguntur. Psalmi enim CIII versu 19 ob hanc solam causam pluribus de Jehova fit mentio, quia vv. sequentes tot tantasque ad illum laudandum invitationes continent, nequaquam vero de creatore mundi in his verbis mentio fit, quod tamen summo jure expectasses. « Versus 20-22 Psalmi CIII loci Gen. I, « 1. quasi paraphrasis sunt; poeta scilicet non illam sufficere Jehovæ laudem existimat qua ipse « numen extollit; idemque itaque ut agant nuncii, ministri, heroes exercitusque Dei postulat.” Quæ qua ratione mihi cum reliquo psalmo CIII cohærere videantur, jam supra exposui,

§. 21.

« Post hæc poeta transit ad descriptionem adventus Dei, tonitru fulguribusque armati, quæ « primo videbantur et audiebantur e longinquo « (v. 2. lumine velatus est etc.); paulo post propius advenit (coelum extendis etc.).” De adventu Dei nihil in his vv. reperire potui; poetam de tonitribus hic agere concedi potest, ast ne utinam necessarium. Illa quippe, quibus utitur,

verba Israelitarum vatibus sollemnia sunt, quibus ad pingendam numinis majestatem utuntur, (Conf. quæ inferius de hoc commate dicentur).

« Poeta vocem Dei: fiat lux! interpretari vide-
 « tur non per creationem peculiarem et proximam
 « luminis, sed per lucidum fulgentemque Dei ad-
 « ventum in loco quo terra creanda erat; longius
 « justo petitam fortasse putarem ego ipse hanc
 « loci nostri explicationem, si non alia fere om-
 « nia tam accurate cum illo creationis documento
 « congruerent. Cum hæc tamen ita sint eam tanto
 « credo veriores.” Equidem ingenue fateor, mihi
 hanc interpretationem vero minime similem vi-
 deri, mihiq̃ue persuasum esse, neminem, nisi qui
 præoccupatis opinionibus ad hunc psalmum legen-
 dum accesserit, in hoc versu creationis mentionem
 deprehensurum fore.

§. 22.

« V. 5 et 6 coll. Gen. I, 2. Eodem modo quo
 « auctor Geneseos I, enarrata creatione materiæ
 « (v. 1.) formam ejus chaoticam describit (v. 2.)
 « psalmi quoque auctor: posuisti terram etc. In
 « eo tantum ab illo differt, quod poeta hic Deum,
 « architecti instar, primo columnas extruxisse nar-
 « rat, quibus immensa terræ moles fulciretur; huic
 « basi superstruitur terra, ex omni parte aquis
 « cooperta. Accurate hic expressiones psalmi cum
 « Gen. I congruunt.” Sed Geneseos verba hæc sunt:
*Terra inculta erat et inanis; tenebris maria tege-
 bantur, divinusque spiritus aquis incumbebat; cur,*

si poeta commentatoris tantum personam egit, nihil de tenebris, nihilque de spiritu divino habet, quorum æque mentio fit, ac formæ chaoticae orbis terrestris? Atque ne de chaotica hac quidem forma in nostro versu aliquid video.

« Gen. I, 3-5 silentio prætermittitur quia poeta
« jam originem luminis fulgenti Dei adventui de-
« beri persuasum habebat.” Quodsi vero hic psalmus non nisi imitatio aut paraphrasis explicatioque primi Geneseos capitis est, qua tandem ratione ductus psalmi poeta ordinem mosaicum adeo turbasset? Cur vv. 2-4 adventum Dei non ita descripsit, ut textus mosaici vestigia accuratius premeret, ita ut in hoc versu de numinis adventu ageret, non vero in iis, quæ præcedunt commatibus? Tantam ingenii probat poetici virtutem, ut, si voluerit esse commentator, quanquam poeticus, intellectu difficile sit, qua ingenii sterilitate impeditus hæc non expresserit psalmi poeta. Idem de vv. 7. 24-29 censendum est Gen. I.

§. 23.

« Vv. 7-12 coll. Gen. I, 6-10.” In utroque loco idem fere dici quisque videbit; sed an inde probari possit psalmi auctorem non nisi interpretem atque imitorem Geneseos esse, quam maxime dubito: eadem sententia apud duos poetas reperta argumento non sufficit ut alterum eorum sua ex altero hausisse asserere queas. Quam parum dilucidum sit, hunc nostrum psalmum ex Gen. I. haustum esse, vel inde apparet, quod viri docti

cum V. POTTIO consentientes, in eo quam maxime differant, quænam utriusque carminis commata vere parallela sint; ita ut BUCERUS, olim noster, cum nostro loco Gen. I, 9-13. MUNTINGHE eosdem Geneseos versus cum psalmi comm. 6-9. DERESER vero Gen. I, 9-12 cum Ps. CIV, 5-18 conferant⁵).

« V. 13-18. coll. Gen. I, 11-13.” Quæ si de terræ creatione intelligenda sunt, recte quæritur cur poeta tam cito, aquis vix in iis locis collectis, quæ ipsarum sedi destinata erant, pluviam mittat; hymnus præterea creatonis nihil de pluvia terræ immissa dicit.

« Similitudo loci nostri et Gen. I, 11-13 præcipue patet ex eo quod in hoc loco gramen usui animalium destinatum ab herba hominum in commodum creata distinguatur.” Sed quis poetarum, qui de hominum atque animalium esca loquitur non ita distinguet? An homines gramine vescuntur? Annon poetæ postquam de hoc dixerat et de herbis erat dicendum?

§. 24.

« Uti Gen. I. sic et hic astrorum creatio herbarum primam originem sequitur.” Ea tamen diversitate, quod Gen. I. hæc omnia *creantur* hic vero solum *mentio de illis fit*. Cur hoc fiat explicari tamen potest satis verisimiliter et Cl. POTTIUS infra idem fere profert argumentum: credebatur enim forte ab orientis et partium meridionalium terræ populis, plantas crescere posse sine solis calore, quia hic sæpe campis istarum regionum per-

noxius est. Exinde forsitan etiam Ovidius eundem hunc ordinem servavit.

« In eo quoque psalmista sequitur Mosen, ut
« iisdem fere verbis quibus Genesis utitur, lunæ
« divisionem temporis tribuat.” Quod etiam argumentum Cl. POTTIO grave videtur. Sed facile explicari posse credo cur hæc ita sint. Populus enim, qui annum dividere solebat secundum lunæ ortum, occasum, variasque ejus formas, cujus festa partim ex ea ducebant originem atque nomen, partim secundum eam distributa per annum hunc dividebant in majores mensibus partes, temporis divisionem tanquam maximum lunæ beneficium celebrat. Nonne poetæ duo Israelitarum, quorum primus creationem, alter vero benignitatem majestatemque Dei canit, illud lunæ beneficium munus iisdem fere verbis commemorare potuerunt, si posterior prioris carmina vel nunquam vidisset? Ob eandem causam poeta forte de luna prius quam de sole mentionem facit. Sed, ut Cl. POTTIUS summa dicit cum veritate, « quis in progressu tam desultorio phantasiæ deteget ejus vestigia certa?”

§. 25.

« Stellarum, quorum creationem Gen. I, 16
« narrat mentio non fit; sed in Genesi tam obiter
« hoc fit, ut hoc non inter dissimilitudines, sed
« inter similitudines potius Ps. numerare velim.” Hanc similitudinem non valde intelligo; nam in commentario, vel poetico, mentio saltem fieri deberet rerum de quibus in textu agitur. « V. 24-

« 26 coll. Gen. I, 20-28.” Si quærimus cur auctor, qui hic nihil de terrestribus dicit animalibus, tam confuse rem suam agat, Cl. POTTIUS respondet: « phantasiam non catenis vincendam esse.” An vero is commentatoris partes agit, qui tanta libertate, vel licentia potius utitur?

§. 26.

« V. 27-30 coll. Gen. I, 29. 30.” Ast quis hæc psalmi commata Geneseos loco similia putaret, nisi fulciendæ hypotheseos causa parallela hæc loca esse ageret? v. 29. Gen. I de homine, in psalmo de animalibus, sed nihil de morte nihil de nova illorum creatione dicitur. Ceterum non patet cur præcipue de homine hic nihil dicatur, cur ejus creatio fere prætermissa sit silentio, cum tam multum in hymno creationis de eo dicatur atque tam egregie, tantaque poetica vi, ut quam maxime poetam nostrum ad imitationem excitare debuerit!⁶)

§. 27.

« V. 31-35 coll. Gen. I, 31.” Post tantorum Dei benefactorum enumerationem, post excitationem ad laudem Dei v. 1. præmissam, hæc psalmi finis facile potest explicari quamvis neutiquam cum Gen. I, 31 nostrum locum conferas, cum quo commate ceterum nullam nisi longius petitam habet similitudinem. Sed videamus quæ nobis V. POTTIUS de his dicat: « 31. Aeternis laudibus celebratur Jehovah! quem sensum in poetæ animo ea excitavit persuasio: Jehovah omnia ab

« ipso creata *optima apparuisse*; unde nata est
 « psalmi assertio: gaudet Jehovah operibus suis.”
 Hanc ingeniosam esse confitendum est explicatio-
 nem; sed an vera sit dubito; annon hic versus
 paucis totius exhibet argumentum psalmi? annon
 hac propositionum serie, ad finem facile ductus
 est propositam? Id vero quod poeta noster sabba-
 thi institutionem silentio præterit Gen. II, vv. 2.
 3. tanquam spuria librarii additamenta suspectos
 Cl. POTTIO reddit; sed id non ex hac omissione
 sequi mihi videretur, si vel omnem Ven. POTTIO to-
 tius quam hucusque exposuit hypotheseos verita-
 tem concederemus. Nam ipse Cl. POTTIUS in multis
 confitetur locis poetam ordinem turbasse, vel plura
 omisisse, quæ Gen. I. leguntur, cur non ratione
 sabbathi idem fecisse censendus esset? Quid, quod
 poetæ consilium, laudes Jehovæ canendi, sabba-
 thi mentionem nullo modo postulaverit?

§. 28.

Ex his omnibus, quæ disputavimus sequi vide-
 tur psalmum CIV non imitationem, vel commen-
 tarium esse Geneseos I. Tot enim omissa, vel alio
 prorsus ordine disposita, similitudines tam raræ
 vel parum similes satis clare probare videntur
psalmum CIV esse archetypum, non imitationem.
 Cæterum non inficior verosimillimum esse poetam
 interdum alludere ad Gen. I, quem librum sacrum
 sæpius forsitan legerat; ita tamen ut poema totum
 maneat auctoris opus; convertit nonnulla suos in

usus quæ in Genesi prostant, ast pauca, ast libere, ast consilio suo accommodata.

§. 29.

Argumentum psalmi paucis jam supra expositum hoc est: laudatur Dei creatoris omnipotentia, sapientia et benignitas (coll. præcipue v. 24). Ordo psalmi: post brevem ad laudem Dei excitationem (v. 1.) majestas canitur Jehovæ (1-4.) inde a creatione (5-9.) omnibus providet summa cum benignitate summaque cum cura (10-18); sol et luna quibus homines atque reliqua animantia tot tantaque beneficia debent, numinis præclara opera sunt (19-23.) Hinc summis laudibus Jehovah dignus est (24.) Maris animalia, ceteraque omnia pendent a Deo, ab eo creantur vel destruuntur simulac ille jubet (25-30). Celebrandus itaque Jehovah; utinam hoc omnes agant terræ incolæ! (31-35.)

§. 30.

Ad singulorum transeo vv. explicationem. V. 1. Occurrit hic primo versionum antiquarum (vulgatæ, LXX, Aethiop., Syriacæ, Arab.) inscriptio qua psalmus hic *Davidis* dicitur. Verba hæc in codd. hebraicis non leguntur, quapropter spuria possunt videri. Cum tamen in plurimis versionibus occurrant ejusdem fere pretii censenda sunt, ac si textus etiam hebraicus ea contineret. — Nam et has inscriptiones non omnes saltem ipsorum auctorum esse constat, sed ab aliena manu adjectas; id solum ex iis, quæ hebræis in codicibus

occurrunt, apparet, jam antiquissimis temporibus psalmos aliquos tributos esse certo cuidam auctori, vel pro imitatione habitum ad modum illius poetæ jam sibi persuasisse antiquos. Idem etiam per inscriptiones in versionibus obvias indicatur. Nam paucae genuinae, ex antiquissimis haustae codicibus erunt; spuriae vero, partim e remotissimis illis sæculis in quibus per traditionem auctor notus erat poematis; vel et solam indicabunt librarii alicujus opinionem, quibus, quamvis antiquis ex sola antiquitate nulla accedit auctoritas. In omnibus his casibus sensus, qui dicitur criticus, adhibetur ab interpretibus, ut eo adjutore effici possit an assentiendum sit inscriptionis de auctore et occasione psalmi assertis, an minus. Hic sensus vero, quod supra jam monui maxime incertus est, et quæ altero clara atque certa videntur, eadem alter nullius momenti, obscura, incerta esse declarat. Cum mentio fit eventus alicujus historici certissime colligi posse putant vel quis poematis auctor, vel sane quo tempore scriptum sit. Sed et tum sæpe obliviscuntur exegetæ poetam non esse historiographum, et in poematibus sæpissime de præteritis vel de futuris loqui auctorem ac si præsentia essent; sæpe de rebus agi quæ nunquam inter homines gestæ sunt, quæque nunquam geri debent⁷). Ex magis vel minus antiquiori, vel recentiori styli genere, quibusdam ex verbis et loquendi formis etiam auctorem poematis vel tempus quo scriptum est divinando se assequi posse arbitrantur; sed non

prætereundum est poetæ licere tam novas crearei voces, quam obsoletis uti verbis ac antiquo styli genere si consilio suo aptiora ipsi videntur, aut efficaciora ad excitandum lectoris animum⁸). Quodsi vero critici stylum excultum, nullisque a consilio poetæ alienis ornamentis onustum aureæ literarum hebraicarum ætatis testem esse volunt, equidem non repugno. Etenim quod apud omnes gentes accidit, id et historia Israelitici populi docet: florente nimirum republica literas quoque et inprimis linguam egregie excultas esse. Ingenia præstantissima tum temporis literas coluere; rudiorum linguæ patriæ formam in elegantiores mutare, atque poemata quavis virtute ornata ac immortalia finxere. His omnino felicissimis temporibus præstantissima carmina vindicanda sunt. Cavendum tamen ne hanc regulam omni exceptione majorem putemus: maximos hæc opinio duceret in errores. Hoc enim inter omnes constat, poemata vel alia scripta singulorum extare hominum, qui jam ante vel et post auream populi cujusdam ætatem optime, summaque cum gratia scripserunt et elegantia, quorumque si nonnulla tantum fragmenta, aliquot modo paginæ superessent, ætatem male definiremus. Docent hoc e. gr. Lucretii, Quintiliani, Curtii, aliorumque scripta⁹).

Jam vero si quæ adhuc exposuimus cum Ps. CIV conferimus, nullum in eo historicum invenimus momentum quod tempus indicare possit, quo scriptus sit; nullæ poetis insuetæ dicendi formulæ.

Sed excultus est maxime stylus; nihil in poemate deprehendes inepti, nihil, quod non rerum naturæ respondeat; sed verba sonantia, magna juncta facilitate, ita ut pæne nullam aliam quam Davidicam augurari possimus ætatem. An vero Davidis ipsius sit, vel alius poetarum hebraicorum, has solvere questiones, an aliquis vere potis sit, dubito; tamen nihil video quod suadere possit, alii odam tribuere auctori, quam illi cui jam antiquioris ævi homines præstans hoc tribuunt poema; ceterum cujuscunque poetæ sit, egregii sane ingenii foetus est ¹⁰).

§. 31.

« *Anima mea celebra Deum! Jehovah, mi*
« *Deus, permagnus es; majestate et magnifi-*
« *centia vestiris.*

Anima — Deum. Exclamatio poetæ argumentum psalmi continens, et qua se ipsum ad laudem excitat Dei, ut et in psalmo præcedente. Sic etiam apud Græcos et Romanos poemata quædam difficiliora Homeri, Virgilii aliorumque non statim in medias rapiunt res, sed auctor proposito argumento, musam invocatur, quæ illi res atque verba supeditet, quo rem suam digne agat, ac poema describendæ rei magnitudini respondeat. Israelita, cui theocratia nullam musæ concedit invocationem, se ipsum ad laudem, Jehovah dignam, excitat.

Majestate — vestiris; arabs יהוה per שָׁכַר ¹¹) (gratiarum actio), LXX ἐξομολόγησιν, vulg. confessio ver-

tunt; forsan יהוה legerunt vel legere crediderunt. Symmachus ὕμνον habet. Versio hæc nullum præbet sensum. Verba secundi hemistichii nihil aliud quam ampliatio primi sunt; per hebraismum: vestiris majestate et magnificentia, pro: magnus, præclarus es, o Jehovah!

§. 32.

V. 2. Lumine velatus es tanquam veste; cælum extendis, veli instar.

Lumine — *veste*; majestatis divinæ descriptionem v. præcedentis, in hoc et sequentibus in commatibus persequitur. Lumen hic idem esse ac splendorem parallelismus indicat hemistichii sequentis, qui de omnipotentia Dei agit. Non ad verbum sed figurate dictum ut præcedens: majestate vestiris et magnificentia. Cl. DERESER hic Iliad. IV, 75-80 ¹²⁾ citat, quibus probari debet apud antiquos lumine vestitos fictos esse Deos: sed hic potius phænomenon illud pingere censeo Homerum quod stellam cadentem credit et vocat vulgus. Nam his ipsis verbis præcipue velocitas indicari debet Minervæ, qua jussis obtemperat patris, qui dixerat illi (v. 70): αἶψα μάλ' ἐς στρατὸν ἔλθε μετὰ τρῶας καὶ Ἀχαιοὺς. filia vero Athene (v. 74) βῆ κατ' οὐλύμπιοι καρήνων αἰξασα, et tum sequitur locus citatus. Non in *lumine* stellarum, sed in *velocitate* stellæ cadentis tertium quærendum est comparationis. Conferendus potius locus 1 Tim. VI, 16. ubi de Deo dicitur: φῶς οὐκ ὄν ἀπρόσιτον, quod certe Paulus nullo nisi figurato intellegi vult modo, et quod idem

est ac: Deus magnus et invisibilis. *Interpr. Vindeb.: prima die* tu te vestivisti lumine, sicut vestimento, hac additione, ad Gen. I alludentes; sed nimium arcte sensum verborum textus nostri constringentes ¹³).

Cœlum — instar. יריעה (tentorium, tentorii tegumentum), ar. ררע (pallium, ררע II. pallio induit), LXX δέρρις, vulg. *pellis*. Interpretes plurimi hoc de parte intelligunt ea tentorii, quæ ex pelle fieri solebat, et hinc, parte pro toto posita, de tentorio: cœlum veluti tentorium extenditur a Deo; SHAWIUS de velo quod æstate, vel pluvia incidente, super aream extenditur domus, quod extendi vel complicari potest secundum commoditatem ¹⁴); MUNTINGHE de velo quod in principum orientis extenditur conclavibus, quo majorem venerationem majestatis inprimant suæ. Mihi SHAWII opinio maxime placet, nam optime cœlum cum velo super aulam extenso, et sic cœli quodammodo locum occupante conferri potest; aliæ comparationes contortæ mihi esse videntur. Quænam est enim similitudo inter tentorium et cœlum, vel inter pellem in conclavi aliquo extensam. Hic præcipue de omnipotentia loqui videtur divina; cœlum enim (ut recte glossa, quæ dicitur ordinaria, ad hunc locum) quasi tectum mundi extendit dominus; non ut tu labore tuum tectum, sed tam facile ut pellem quis.

V. 3. *Solarium aquis superstruxisti tuum; nubes currum tuum esse jubes, alis veheris ventorum.*

Solarium — tuum ¹⁵). Hæc prima pars v. adhuc de majestate agit divina. Excelsum est solarium עליה Jehovah. Ar. עלי locus est excelsus ædis, ei similis, qui nostris adhuc temporibus in Arabum reperitur ædibus, secessibus destinatus heri; hinc locus in septimo cœlo quo ascendunt animæ fidelium ¹⁶). Aquæ oceani superioris; Deus in illo fundamenta jecit palatii sui, eodem modo quo terræ fundamenta in mari posita credebantur; oceanus hic nubes quæ terræ pluviam afferunt aquam suppeditat qua egent; harum inde meminit poeta:

Nubes — jubes. Ad omnipotentiae Dei descriptionem peculiarem et extensio-rem transit poeta. Cum nullus hominum in aqua possit ambulare, quæ fir-rior tamen est, et pedibus magis resistit, Deus ille omnipotens currus suos nubes facit, quibus per cœlos vehitur, ventis adeo invisibilibus hoc eodem utitur modo. Currus hic est ille fons quasi fulminum tonitruumque, de quo amplius Ezech. I, 4 sqq., ubi currus vento movetur; tamen המהלך non ad currum ¹⁷), sed ad Deum referendum credo, quod et in versione expressi; nam et המקרה et השם ad Deum referenda esse, dubitari nequit; ad eundem igitur et המהלך referendum est; nec video cur non de Deo exponendum sit, cum nihil nos moneat poetam de alio objecto loqui ¹⁸).

§. 34.

V. 4. *Venti nuntii sunt tui, flammæ ignis ardentis ministri.*

In hujus commatis explicatione interpretes valde inter se differre notum est. Nam alii (inter Rabb. multi; inter alios interpretes BUCERUS, SEILER, MICHAELIS, ZACHARIÆ, POTT, DERESER, *Interpr. Vindeb.* MUNTINGHE etc.) versionem a me expressam habent; alii (LXX, arabs, vulgata, LUTHERUS, GROTIUS, NELSON etc.) de angelis hæc interpretantur. Argumentum, quo fulcitur prior opinio hoc est: in toto psalmo, et præcipue in vv. præcedentibus et sequentibus, de rebus agitur visibilibus terræ, vel de phænomenis ibi sæpius occurrentibus; omnia referuntur ad Deum; ille moderator et gubernator est omnium; sic et ventorum et flammarum; et, ut verbis utar Cl. DOEDERLEIN¹⁹): « nulla ratio sat idonea tradi potest, cur vates per saltum a rebus visibilibus ad intelligentias a materia secretas transeat”; et quam abrupte transiret rursum ab his ad visibilia! cur hæc sola digressio, quæ nullum in poemate fundamentum haberet? — Qui alteram opinionem sequuntur inprimis urgent, hunc esse hujus loci sensum perspicue doceri in Ep. ad Hebræos. Apostolus enim cap. I. præstantem Christi naturam cum majestate angelis tributa confert, Christum supra hos extollit, et ut illos Christo minores esse probet, ad hunc psalmi nostri versum provocat: (v. 7.) πρὸς μὲν, inquit, τοὺς ἀγγέλους λέγει. Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, πρὸς φλόγα· (v. 8.) πρὸς

δὲ τὸν ὕλον etc. Vertunt itaque: creat sibi spiritus angelos et ministros suos ignem flammantem. Ad hoc responderi potest, constare, sæpius apostolos textus sensum litteralem linquere, et argumentis uti, quæ, temporibus istis, erant ad hominem, i. e. accommodationibus; non ergo semper explanationem ab illis propositam verum esse textus sensum; ergo non necessario ubi argumenta habemus alia, urgentia, aliumque sensum flagitantia, apostolorum vestigia premenda. His potest adjici, hunc locum secundum Alexandrinorum versionem ab auctore excitari, quæ quam sæpe a vero sensu aberret notum, et jam in nota ad primum psalmi comma monui, sequentibusque sæpius monendum erit versiculis. Ad hæc vero responderi potest, verisimile esse, epistolæ ad hebræos auctorem linguam calluisse hebraicam; si ergo male sensum poetæ expressum esse in illa intellexisset versione, locum non eodem citasset modo, quo legitur apud LXX. Hæc responsio vero eis quæ de apostolorum accommodationibus dictum est refellitur. Sed omnibus his, puto, non egemus argumentis ut interpretum opinionem, qui de angelis psalmum loqui credunt, inanem esse probemus. Nam et Hebr. I, 7 verti potest ac debet: « facit ventos nuncios, fulgura ministros suos. » Nam epistolæ auctor id solum probare vult מלאכים V. T., quo nomine et angeli veniunt, de rebus Christo longe inferioribus adhiberi, et hoc inprimis clarissime eo probari quod et ventus et ignis מלאכים, ἄγγελοι vocantur Jeho-

væ; qui adeo angelis similes sunt, ut eadem illa quæ ad angelos pertinent munera, nunciorum quippe, ministrorumque Dei, a numine iis tribuantur: an ergo angeli, qui cum his phænomenis tam fugacibus in eodem ponuntur ordine, Christo comparari possunt; cujus imperium æternum erit (v. 8.) quique filius appellatur Dei (v. 5)? Si versionem ergo sequeremur, quæ Ebr. I, 7 prostat, tamen necesse non foret credere, psalmum de angelis loqui. Interpretum antiquiorum nonnulli (e. gr. MUNSTERUS, VATABLUS etc.) hic adnotant exercitum Aegyptiorum tali tempestate in mare dejectum, et Sodomam eversam, igne de cœlo misso; quas eversiones forsitan poetam coram animi oculis præsentibus habuisse non inficior; ast illas necessario harum imaginum fontem esse, mihi haud statuendum videtur. Alii interpretes comparari credunt angelos cum ventis et igne ob eorum efficaciam ²⁰). Hæc interpretatio ex illis quæ jam diximus dejudicanda erit; mihi non arridet ²¹).

§. 35.

V. 5. *Imposuisti terram fundamentis suis, ne labet unquam.*

Quid hæc fundamenta מַכּוֹנִים sint, ipse verisimiliter poeta non expendit. Tamen pilas in aquis positas illum bases terræ credidisse non temere et sine ratione conjectari posset, secundum istorum temporum notiones, præcipue poeticas. Formam enim terræ globosam eum nondum novisse quisque sane verisimile putabit. Terram aquæ innan-

tem, secundum aliquorum antiquitatis populorum opinionem, illum credidisse eo indicari videtur, quod comma hoc transitionem facit ad primam orbis faciei picturam, secundum quam terra abysso oblecta est, ubi aquæ super montibus stant, per idearum nexum, cum aquæ meminerit, abyssi notio in mente poetæ excitari potuit, qui, a terra remotus, bases ejus constituit; quæ tamen minus certa ac conjecturam tantum esse concedo. Nostris temporibus hæc fundamenta per vim centripetam et attractionis explicarentur, de quibus israeliticus ille poeta non nisi pauca, vel nihil novit; hinc HERDERI versionem: in *pondus* suum, non admittebam credo. NACHTIGALL v. 5-9 de formatione terræ, per terræ motus operata, agi credit. Hæc non nisi de vv. 7 et 8 dici possunt.

§. 36.

V. 6. *Abyssus obtegit eam tanquam veste; super montibus aquæ steterunt.*

Hic, v. 6-9 ad Gen. I. alludi patet; non tamen explicationem aut paraphrasin hoc esse loci ejus jam antea ex eo patere ostendi, quod nec de tenebris, nec de spiritu divino mentio fit. Abyssum, תהום, hic nihil aliud quam mare esse, tum collatio cum Gen. I, tum et parallelismus (מים in secunda v. parte) indicat. Chaos hic jam divisum et terram ab aqua segregatam sibi fingit poeta, non ut Gen. I, ubi terra aquis in principio immista exhibetur; poema nostrum jam montes aquis tectos pingit. Montes, הרים, in nostro loco non, quod

quidam interpretes (e. gr. MICHAELIS) voluerunt, insulas, vel maris scopulos esse jam ex eo patet, quod de aquis dicitur eas aufugisse (v. 7.) et limites illis positos esse (v. 9.) montes contra ascendisse (v. 8.) quibus omnibus indicatur poetam de iis agere *continentis* locis editioribus, quæ montes appellantur. Valde dubitandum quoque est, an noverit ille, quæ recentiorum sæculorum physici docuerunt, insulas vel scopulos montes esse maris. Verbi כסיתו suffixum ad terram referri debet; quanquam enim ארץ sæpissime femininum sit, tamen etiam in masculino quibusdam in locis reperitur²²). Non itaque cum Gallo anonymo²³) כסיתה in כסיתו mutandum credo; nullus cod. nec apud KENNIKOTT nec apud DEROSI hanc variam sistit lectionem, quanquam facile potuerit explicari, cur כסיתו in כסיתה mutatum esset, nulla vero potuerit indicari ratio, qua ducti illam librarii in aliam lectionem transmutassent. Quodsi vero hæc minus probabilia viderentur, suffixum sine mutatione ad abyssum, תהום, posset referri; verbum enim תהום generis est communis. Tunc erit vertendum: «panderas (abyssum) in terram.” Sensus loci semper idem manebit. Arabs hic miram habet versionem אשתמלת באלעמק (indutus es abysso), quasi legisset כסתה תהום, quæ vero versio omni destituta est sensu.

§. 37.

V. 7. *Minis tuis territæ aufugerunt; festinant fugam ob vocem tonitru tui.*

Hic a multis interpretibus, et recte quidem, ut

mihi videtur, Gen. I. citatur; fere idem saltem describitur. Jussum, quo Deus Gen. I, aquas in eundem locum colligit, in psalmo comminationis (גערה) et tonitruum (רעם) sub imaginibus sistitur. Auctor psalmi credidisse videtur hanc terræ novam formationem effectam tempestatibus et terræ motu. Nam omnia aquis oblecta, quomodo facilius novam formam induere potuerunt, quam his auxiliis? Quare minus Cl. ROSENMÜLLERI sententiæ assentior, qui hoc loco neutiquam de tempestatibus cogitandum censet, quoniam de illis in Geneseos carmine nulla fit mentio. Quid enim? si vel maxime concederemus, quod tamen quam dubium esset vidimus, Geneseos narrationem hujus nostri psalmi archetypum, nostrumque poema nil nisi periphrasin poeticam primi Geneseos capitis esse, annon jussum illud divinum terræ motibus tempestatibusque comitibus, clarissimis divinæ majestatis testibus junctum adeoque his adjutoribus exsequutum esse, poeta fingere potuit? ²⁴) Ar. ירפוון per ירפוון (timore perculsi sunt) vertit: verbum רפו in prima sumens significatione sua.

§. 38.

V. 8. *Ascenderunt montes, descenderunt valles in locum quem illis assignavisti.*

Continuat picturam novæ, quam tellus experitur, transformationis. Hic versus parenthesis est; in v. sequente enim rursus de aquis agitur, de quibus v. præcedens. In hujus commatis versione interpretes inter se differunt, alii eo modo vertunt,

quo ego; hic enim naturæ maxime videtur accommodatus rei. Aquis sese recipientibus, quæ super montes steterant, (v. 6.) montes velut ascendere, valles velut descendere videbantur et eum occupare locum quem debebant²⁵). Nam antea nondum illum videbantur occupare locum, quanquam illum jam tenerent. Poeta hic non de eo quod factum est, sed quod fieri videbatur agit. Nec cum Cl. ROSENMULLERO facere possum, qui ad hunc locum annotat: « secundum v. colon rectius referri
« ad solas aquas, quam ad montium et vallium
« loca, quæ sedem suam nunquam mutarunt;” cum primum v. hujus comma tam clare indicet, quomodo hoc intelligendum sit. Nam si de montibus dici potest *ascendisse*, de vallibus *descendisse*, cur non et *occupasse loca illis assignata* dici potuerit? Cl. KNAPPIUS, ut grammaticalem eo vitaret difficultatem loco יִרְדּוּ legere suadet יִרְדּוּ; sed mutatio hæc minime necessaria mihi videtur, cum apud hebræos futura sæpe aoristice sumantur. Alii, ne sententiam, nexui orationis alienam, per parenthesin intercalatam in his agnoscere necesse sit, statuunt, hic etiam de aquis agi, quarum fluctus, ventis agitati, veluti montium valliumque formam induunt, quod in mari, tempestate agitato sæpius observatur. Vertunt itaque: ascendit, sc. aqua, in montes etc. ²⁶); quæ mihi minus placent, quum ille, quem superius exposui loci sensus nexui quam maxime aptus sit; in præcedentibus quippe aquas in mare collectas poeta pinxit; jam tellus

apparet, ornata montibus vallibusque. In sequentibus hunc rerum ordinem nulla amplius rerum conversione, nec reverso super terram mari, turbatum iri, poeta indicat. NELSON, quantum mihi innotuit, solus est qui vertit: ascenderunt (aquæ) in montes, descenderunt per valles; hoc sic intelligendo quod per interiorem montium partem ad loca *ascendunt*, ubi sub fontium forma retro ex illis exeunt et sic *descendunt* in locum illis assignatum ²⁷). LESS זֶה יסֵדָתָם לָהֶם *ubi eas fecisti* vertit; HERDER *ubi fundasti eas*; quæ grammaticis rationibus minus convenire mihi videntur. Pronomen זֶה relativum includere notum est (coll. v. 26.).

§. 39.

V. 9. *Limitem illis posuisti quem non excedunt; nunquam ut tegant terram revertentur.*

Hiob XXXVIII, 8-11 hunc eundem sensum, sed splendide magis, majorique poetica vi exprimit, quanquam et nostrum locum inter optima hebræorum poetarum loca referimus. Apud Hiob enim poetæ graviore oratione majoreque ingenii impetu uti licebat, quod numini hæc tribuantur verba. Psalmi nostri auctor sensus suos canens non eo usque sese extollit, quanquam et quæ ipse canit egregio poemate dignissima sunt.

§. 40.

V. 10. *Fontes emittis; fiunt rivi, qui manant inter montes.*

בְּנְהָלִים ad verba in rivos; sed eum sensum exprimere voluisse mihi videtur poeta quem, nostro

dicendi generi magis consentaneum, in versione expressi. Verbum נָהַל non solum rivum, sed etiam metonymice vallem significare, quam rivus transfluit, notum; et hæc significatio multis interpretum²⁸⁾ magis placuit, qui vertunt: « emittis fontes in convallibus. » Sed cum Cl. ROSENMULLERO nexui multo magis consentaneam credo nostram versionem, cum in vv. sequentibus non de convallibus, sed de rivis, vel fluviis agatur, talique modo ut ad præcedens נָהַל respicere appareat poetam²⁹⁾.

§. 41.

V. 11. *Potum præbent animalibus omnibus campi; sitim suam onager ibi sedat.*

Potum — *campi*. Verbi הִתֵּן vav paragogenicum est, ut in aliis locis plurimis. הִתֵּן שָׂרִי poetice pro הִתֵּן הַשָּׂרָה, omne animal campi (coll. Hos. II, 14).

Sitim — *sedat*. פָּרָא speciem animalium pro genere animalium silvestrium positam esse, parallelismus docet et poeticum scribendi genus, quo sæpissime, magis ut phantasia commoveatur lectoris, utitur auctor psalmi nostri (coll. vv. 16. 17. 18 etc.). פָּרָא (ar. *id.*, quod CASTELLUS per: onager, asinus sylvester vertit) quodnam sit animal de eo interpretes haud valde dubios esse video. Omnes enim in eo conveniunt, esse genus asinorum, ab antiquis *onager* appellatum³⁰⁾. Nec de specie hujus *onagri* valde disputatur. Omnes fere interpretes *asinum ferum* credunt esse; alii vero *equum hemionum*. BOCHARTUS³¹⁾ maxima cura ex

antiquis et arabum e scriptis multis opinionem suam פרא *asinum* esse *ferum* probat. פרא dictum a cursu: onager cursu facile equum superat. Plurumque onager asino vulgari ut pulcrior ita et robustior est ³²). Tam et syriace, quam hebraice ערור a ruditu dicitur, nempe cum videt hominem, rudit voce contenta etc. Plurimis in locis V. T. cum onagro conferuntur homines ferociores: ferocitatem et hodierni peregrinatores onagro tribuunt ³³). Loca deserta onager habitat; idem de פרא dicitur ³⁴). OEDMANNUS hanc opinionem rejicit, et probare vult פרא non esse onagram, sed *equum hemionum*. Argumentum ejus, apud Hiob (XXXIX, 5) inter פרא et ערור distinctionem factam esse, ערור esse *onagram* non vero פרא, minus firmum mihi videtur. Nam in parallelismo hebræorum sæpe, ut notum, eadem res, aliis expressæ modo verbis secunda vice dicuntur; quo etiam מי - שלח פרא referenda videntur. OEDMANNUS vero differre quæ פרא tribuuntur ab illis quæ de ערור dicuntur, arbitratur. De פרא dicitur enim: quis liberum misit eum, et de ערור: quis ejus vincula solvit? Sed annon hoc unum idemque est, annon igitur etiam de eodem animali dici potest, sub nomine diverso? פרא et ערור vero onagram esse GESENIUS ³⁵) ex eo probat, quod apud Chaldæum פרא semper per ערור vertitur et quod notæ omnes inter se conveniunt. Nihilominus illa quæ OEDMANNUS notavit de his animalibus, quamquam illa nomina unum idemque significant ani-

mal apud hebræos, lectu dignissima sunt ³⁶). Verborum פרא et ערוך significationem non tam stricte sumendam esse credo apud antiquos ; nam verisimiliter equum hemionum et asinum sylvestrem idem putabant animal esse (ut etiam Cl. BUFFON), cum non tam evidentibus inter se distincta sint ambo notis, ut populus, qui systemata naturæ nec scripsit nec novit unum eorum ab altero distinguere possit ³⁷). Onagri hoc loco præcipue mentio fit, quia deserta habitans loca sitim sæpius ferre coactus sit violentissimam ; hanc eandem ob causam vocibus inusitatis poeta utitur צמאם ישברו *frangunt* (ad verb.) *sitim suam*. Interpretibus tamen quibusdam hic tropus justo audacior videbatur et ob hanc causam versionem antiqui interpretis alexandrini potiore habent, qui ישברו legens, vel legere credens vertit : expectunt in siti sua : προσδέξονται (sic et vulg.). Ar. תקבל ענר עטשהא accedunt in siti sua. Alii pro ישבעו, ישברו (saturantur) volunt, Syrum sequentes, qui hanc exprimit sententiam. Sed recte KNAPP annotat illum forte non *vertisse*, sed *circumscripsisse*. Idem verbum תבר, quod facile cum שבר conferri potest, *repellere* notat significare, quod bene de siti dicitur ; quam vocis significationem CASTELLUS non habet. Gallus anonymus, de quo supra, pro צמאם פראים ישברו legi vult : פראים צמאם ישברו *inebriabuntur* onagri sitientes, quod tamen de aqua dicere audacissimum mihi videretur. Quibus conjecturis mutationibusque minime opus esse arbitror, quum textus

vulgaris egregium præbeat sensum; quæ audaciora in frangendi notione videntur aptiora apparebunt, quum tropice poetam loqui animadvertas.

§. 42.

V. 12. *Juxta eos avis habitat cæli; sedens in ramis ibi cantat.*

Juxta — cæli. על significationem: *juxta* etiam aliis in locis habet (cf. Gen. XVI, 7. XXIV, 40 etc.) KNAPPIUS vertit *super* his fontibus, in virgultis vel arboribus, quæ super iis locum habent. Et hæc V. Cl. sententia non rejicienda; sensus idem est; nam et cum *juxta* vertimus de arboribus in quibus nidulant aves hoc erit intelligendum.

Sedens — cantat. Verss. antiquæ habent: *de medio petrarum* (כפיים pro אפיים legentes); quarum auctoritas me ideo minus movet, quod in hoc nostro psalmo negligentiae ignorantiaeve illorum interpretum plurima vestigia occurrunt, textus dein vulgaris aptissimum sensum fundit, nullusque denique KENNICOTTII et DE ROSSII codex variantem illam lectionem exhibet.

§. 43.

V. 13. *Montes irrigas e superis tuis conclavibus; terra saturatur operibus tuis.*

Montes — conclavibus. Verbum הרים hic non metonymice de tota terra, sed ad litteram sumendum credo cum multis interpretibus; quia in secundo hemistichio de *terra* agitur, et quia montes præcipue pluvia egent, cum illis flumina desunt. Quanquam itaque negari nequit hanc metonymiam

locum habere posse, tamen non intelligi potest cur sensum litteralem linquere debeamus, cum hic optime nexui respondeat.

Terra — tuis. Opera tua פרי מעשׂיך, ad litteram *fructus operum tuorum*, quid sit, ab interpretibus duplici modo explicatur. Alii (ut ROSENMULLERUS, DE WETTE, ZACHARIÆ, NACHTIGALL) de *pluvia* hoc accipiunt, *opera Dei* hoc loco *nubes* esse credentes, coll. v. 16. ubi etiam שׁבַע de pluvia usurpatur. Hæc interpretatio ob parallelismum viris doctis placuisse videtur, mihi vero minus illam probari confiteor. Non magis ea mihi arridet qua fructu arborum (ad litteram) satiari diceretur terra³⁸); et sane cum ROSENMULLERO dicendum esset hanc metonymiam duriores esse. אֶרֶץ vero si hic metonymice sumitur: *terra*, pro *terræ incolis*, (ut plurimis in locis; coll. Gen. VI, 11. IX, 13. XI, 1. etc.) hæc omnis evanescit difficultas. Animantia saturantur fructu operum Dei, i. e. operibus ejus, nemini durum nec a nexu orationis alienum videbitur, præcipue si non solum de hominibus, sed de animantibus omnibus sumitur, quæ tropica quamvis vocis significatio, tamen in omnibus linguis usitatissima est. Quodsi quis hunc sensum non admittendum censeat, nihilo minus res ipsa sequentibus commatibus exprimitur, quæ et de animantibus in genere et inprimis de homine agunt, ad quem hæc referri possunt. Hanc fere interpretationem sequuntur Cl. MUNTINGHE cum fructus operum Dei per: « omnia quæ Deus creat

ad usum hominis coll. vv. seqq." explicat; et *Interpr. Vindeb.* « crescunt arbores fructiferæ ad victum hominum » habent.

§. 44.

V. 14. *Gramen germinare facis animalibus et herbas in hominum usum, ut extrahatur cibus e terra.*

Gramen — usum. Herba עֵשֶׁב ar. עֵשֶׁב, secundum ROSENMULLERUM omne genus herbarum, tam pharmacorum, quam ciborum significat. Potius de herbis ad vescendum aptis hic agi puto; non multum enim cum poematis nexu pharmaca convenirent, sed olera ³⁹⁾ et generatim herbæ e quibus homo nutrimentum ducit (coll. secundum hemistichium et v. seq.). Hinc interpretes nonnulli *frumentum* verterunt ⁴⁰⁾, quod tamen sensum verbi עֵשֶׁב arctis nimium limitibus circumscriberet. — לעֵבֶרֶת הָאָדָם, in hominum usum. Verbum עֵבֶרֶת sæpius et hanc significationem habere GESENIUS multis probat locis ⁴¹⁾. Hoc modo verterunt HERDER, NELSON, MARTIN. *Interpr. Vindeb.* Alii, v. gr. ZACHARIÆ, vertunt *quas homines colere oportet*; sed jejunior mihi videtur hic verborum sensus, quam qui poetæ ingenio dignus sit; herbas et olera *coli* quisque scit et nostri poematis auctor potius brevius quam diffusum scribendi genus amat. Alii ⁴²⁾: herbas *per* vel *ad* culturam hominis vertunt; sed huic interpretationi parallelismus, hoc loco apertissime repugnare videtur. Nam *gramini pro animalibus, herbæ per culturam hominis* nullo modo respondere

videtur; quid contra parallelismo accommodatior, quam *in hominum usum*, quod idem est quam: *pro hominibus*; si enim inter *gramen* et *herbam* distinguitur, cur non etiam inter *usum* graminis et herbæ? Alii malunt: herbam *pecudi*, vel *ad usum pecudis* ⁴³⁾, ita ut עֲבָרָה idem sit quod עֲבָרָה, servis, familiæ; sed quanquam hæc non neganda sit verbi עֲבָרָה significatio ⁴⁴⁾, tamen an verbo עֲבָרָה insit, et an *servi* idem sint quod *pecus* valde dubitandum est; cum aliis e locis hæc significatio probari nequeat. Alii tandem *ad operam hominis*, i. e. ad agriculturam vertunt, et negari nequit hanc versionem cum sequenti v. parte congruere, sed neque cum præcedente, neque cum v. 15, quæ difficultates, cum nostram versionem non premant, hanc ut præferendam censeam mihi persuadent.

Ut — terra. Verba לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ a Cl. ROSENMULLERO vertuntur quidem, *producere solet Deus panem e terra*; supplet quippe הוּא, vultque infinitivum לְהוֹצִיא pro tempore finito poni. Ast hæc ellipsis longius petita mihi videtur, quum אֶרֶץ proxime præcedat, atque facillime suppleatur. Verbum לֶחֶם hic generatim cibum esse e vers. sequente apparet ubi speciatim de vino, oleo et pane agitur.

§. 45.

V. 15. *Et vinum quo hominum animus exhilaretur, magisque facies ejus niteat quam si oleo*

tincta esset; panisque hominis viribus reficiendis aptus.

Et vinum — tincta esset. להצהיר (ut niteat) nonnulli interpretum in להצהיר mutandum crediderunt; et Cl. MUNTINGHE fere certum esse persuasum habet, hanc faciendam esse mutationem. Sed Cl. GESENIUS, cujus non satis admirari possum summam solertiam ac subtile ingenium, in introductione quam littera ל incipientibus verbis præmisit ⁴⁵⁾, multis probat exemplis e lingua græca semiticisque sumtis e dialectis, litteram ל sæpius mutari non solum in ר sed et in י et ם, ita ut verba inter se differentia, his scripta litteris sæpius eundem habeant sensum; sic צהר et צהר; quæ animadvertenda, quo sequentia rectius intelligantur ar. צהר præcipue de unctione usurpari capitis per oleum. — להצהיר פנים משמן diverse explicantur. Nam ut silentio eos præteream qui non nisi contortas vel omni carentes probabilitate dederunt explicationes ⁴⁶⁾, alii (e. c. NACHTIGALL et multi) e vel in oleo, alii ut STUHLMANN cet. *magis quam oleum* vertunt. Nec equidem inficior utramque interpretationem argumentis fere æque firmis niti. Præpositionem מן enim non minus significare *ex* ac *magis quam* notum. Prima explicatio: *vinum quo hominum animus exhilaretur, ut niteat facies ejus ex oleo*, mihi tamen non verisimilis videtur; tum enim, puto, poeta parallelismum observasset, eundemque fere secutus esset in ambobus vers. partibus verborum ordinem

et modum, quod poetæ hebraici sæpe, et, cum de iisdem fere dicunt, sæpissime facere consueverunt; dixisset enim forte: *vinum, quo hominum animus exhilaretur, oleum, quo nitet facies ejus*. Has difficultates nostram versionem credo non premere; quæ ceterum toti nexui consentanea grammaticisque regulis non opposita est. ׀ igitur in hoc loco *magis quam*, non vero *ex* vertendum videtur. Notum est hebræos in epulis oleo vel unguento usos esse, quibus faciem atque capillos ungebant; facies inde nitens reddita, magis tamen vino quod bibebatur. Cl. HERDER disticha transtulit v. hujus, vertens: utque facies eorum niteat ex esca pingui, et ut plantent vinum quod lætificat cor hominis; panem qui cor fulcit hominis. Hæc vero necessaria non videtur translatio.

Panisque (sc. extrahatur e terra) — aptus. Cor hominis fulcire idem est, ac roborare hominem; valde assentiendum est itaque ZACHARIÆ, qui libere, sed ingenio linguæ nostræ accommodatissime vertit: *homines imbecillos corroboraturus* ⁴⁷).

§. 46.

V. 16. *Saturantur arbores campi, cedri Libani, quas tu Deus plantavisti.*

Saturantur שבע de pluvia intelligendum. Arbores campi, ad. verb. Jehovæ (עצי ידודה); quid verba hebraica significant, dubitatur a quibusdam interpretibus. BUCERUS noster, arbores, inquit, dicuntur Jehovæ pro ingentibus et maxime celsis, sicut

omnia magna Dei dicuntur; sic et alii vertunt e. gr. *Interpr. Vindeb.* Sed quanquam sæpissime notione Dei præstantia ac celsitudo alicujus rei exprimatur; hic sensus tamen nostro loco minus convenire mihi videtur. Secundum enim hemistichium explicat, quid poeta his intellexerit verbis: עצי יהוה; ibi enim speciatim de *cedris* agitur *quas Deus plantavit*, i. e. *de arboribus, montium terga tegentibus*, non ab hominibus satis, non eorum curæ commissis; in primo igitur hemistichio de *arboribus* generatim *campi*, quas ille idem Deus solus curat, quasque creavit, agitur, quæque sine hominum crescunt studio atque labore. Hanc ob causam ar.: שגר אלהים (arbores campi) LXX: ξύλα τοῦ πεδίου et vulg.: *ligna campi* vertunt, quod non indicat, ut vult *Gallus*, eos legisse שרי pro יהוה sed unum hunc esse paucis e locis psalmi nostri, cujus sensum bene intellexerunt.

§. 47.

V. 17. *Aves ibi nidificant, ardea habitat in pinis.*

תפוך אלעצאפר ab ar. vertitur pullos gignunt passeress, vel generatim aves; forte circumscripsit solum verba hebræa, vel Alexandrini versionem expressit qui ερουθία ἐννοσεύσουσι habet. חסידה aliis, tam antiquis, quam recentioribus accipiter, vel *milvus major*, aliis *vultur* est interpretibus, aliis denique *ardea* (sic LXX et vulg. apud Mosen et Davidem; apud Hiob ἀσιδα, nomen non vertentes ponunt LXX). Alii recentiorum interpre-

tum *ciconia* vertunt, quæ versio omni caret antiqua auctoritate. BOCHARTUS, qui hanc sequitur interpretationem causam etymologicam affert. צִקְוֹן enim dicitur de pietate, quæ apud ciconiam erga pullos permagna est, ob quam causam antiqui illam *avem piam* vocarunt. Sed ipse BOCHARTUS locum affert ex AELIANO, ubi de ardea idem dicitur; nec itaque hæc etymologica ratio sufficit, ut ex illa nominis significationem definire queamus. Pro ardea, porro non minora, majora potius argumenta militare mihi videntur, quam quæ pro ciconia in medium conferuntur. Aves sunt peregrinantes ardea et ciconia (Jerem. VIII, 7.) omnes fere incolunt terræ partes; notæ sunt ob alas extensas, inter volatum eas sustinentes (Zach. V, 9.); pennas pavonis pulcriores earum pennis esse (Hiob XXXIX, 13.) de ardea potius quam de ciconia dici potest; aves ambæ sunt locis in paludosis degentes (grallæ Linn.) (Levit. XI, 19. Deuteron. XIV, 17). Ambæ denique arbores habitant⁴⁸); sed *ardeæ* sæpe gregatim vivunt in arboribus, atque ideo facilius in eis observantur quam ciconia, quæ et sæpissime alias præfert habitationis locos. Arbores in quibus nidum suum ponit ardea sæpe exarescunt e stercore ejus acri et caustico, quod in ciconia, solitarie vivente, locum non habet. In abietum silvis congregari ardeas expresse dicitur a SCHWENKFELD qui eas in Silesiæ vidit silvis. (coll. SCHWENKFELD ap. BUFFON, ois. T. XIV, P. 51.)⁴⁹) Si his adjicimus versiones interpretum antiquorum, non du-

bitandum videtur חסירה non ciconiam, sed ardeam esse. — ברושים ביתה vulg. vertit: *domus dux est eorum*; LXX ἡγείται αὐτῶν, quæ versiones omnis expertes sunt sensus. Ar. vero vertit בית אלבלשום, *domus ciconiæ peragrans est ante ipsum*. מאש quid hoc loco significare debeat nescio; cum י: reliquas uvarum quæsivit; cum י inter alias significationes etiam: peragravit explicatur apud CASTELLUM, forte ἡγείται Alexandrini. Utrum exinde aptior sensus exsculpi possit, id aliis definiendum permitto.

§. 48.

V. 18. *Montes excelsi perfugium dant ibicibus, rupes cuniculis.*

יביל ibicem esse hodie ab interpretibus non dubitatur 5°).

שפן, vulgatam sequentes nonnulli interpretes *herinacei* verterunt; sed hoc animal non illud esse quod hebræi sub nomine hoc intellexerunt, ex eo probatur, quod nec *ruminet*, nec *populus sit invalidus*, nec *habitet petras*. Hæc jam sensit BUCERUS qui, quanquam *herinaceis* vertit, annotat: « ego non verterem hanc vocem *herinaceos*, cum
« aliis reddidi, quanquam omnino putem, aliud
« esse, sed quodnam, nondum conjicere potui.” Interpretum hodiernorum nonnulli (ZACHARIÆ, LESS etc.) *lepores* vertunt; Prov. XXX, 26 fulsi, ubi שפנים *populus* dicuntur *non validus*; sed leporesne in petra domicilium ponunt suum? Quapropter interpretum alii *Jerboam* esse volunt. Sed

quæ de hoc animali peregrinatores naturæque periti docent, non facile conciliari possunt cum qualitatibus *τοῖς שפנים* in libris nostris sacris tributis. HASSELQUIST enim de Jerboa refert, « eum hominem non timere, non facile cicurem reddi et « propterea semper in cavea contineri.” Hæcne animalia populum valore destitutum vocares? Nihil hic peregrinator de locis, in quibus hoc animalium genus degit, habet. SHAWIUS ⁵²⁾ vero asserit expresse, illud rupes non habitare, sed terram sigillarem tenacem, vel sæpius arenas Saharæ, se igitur non cum illis facere, qui arbitrantur *שפן* esse idem quod *ירבוּע*. BOCHARTUS, puto, primus est, qui hoc animal (Jerboam) *שפן* esse affirmat. Cuniculum non esse illud *שפן* primo exinde efficere studet, quod cuniculus non ruminet. Sed quamquam hoc non proprie de eo dici possit, quia non plures, ruminantium instar habeat stomachos; tamen interdum cuniculi inveniuntur, qui dimidia horæ parte, postquam ederunt, elapsa, nutrimentum suum denuo in ore habent atque iterum commanducant ⁵³⁾. Hispaniam, non vero Arabiam vel Asiæ regionem aliam, patriam esse cuniculorum affirmat BOCHARTUS, multa ex antiquis citans loca; sed ex omnibus id solum patet in Hispania imprimis multos inveniri cuniculos; neutiquam vero alias regiones æque cuniculos nutrire negant. Cuniculos petras non habitare affirmat BOCHARTUS; sed cuniculorum species in Asiæ quibusdam regionibus occurrit, quæ in petrarum fissuris refugium

habet suum ⁵⁴). Jerboam ἀρκτημύς esse dicit יֶרְבּוֹא Hieronymo auctore; sed Hieronymum sæpius in psalmo nostro errasse notum est; nec sibi constat in opinione, cum ipse vertat *herinaceos*, quam in epistola ad Suniam probet יֶרְבּוֹא non posse herinaceum esse. Custodem negligentem a reliquis occidi, quod de Jerboa asseritur, et de ἀρκτημύς narratur; sed et asserebatur, contra quidem rei veritatem, de *marmota*. Custodes etiam cuniculis tribui possunt; jam enim in cuniculis domesticis hoc observatur, cuniculos periculum animadvertentes, vel animadvertere credentes, aures erigere, pedibus posterioribus terram pulsare, et edita voce quadam inusitata aufugere. Cur non etiam de hoc animali, ex opinione vulgi dici potuerit, custodes habere et, his positis, negligentes occidere? יֶרְבּוֹא a græcis interpretibus χοιρογρύλλιος vertitur, i. e. animal sui et cicadæ similem. Jerboa rostrum habere suinum dicitur; pedes posteriores pedibus cicadæ optime conferri possunt; sed idem de cuniculo dici potest cujus capitis forma, eodem jure quo Jerboæ, si ad similitudinem respicias, cum capite suis conferri potest; pedes cuniculi posteriores, saltibus apti cum pedibus cicadæ cur non eodem modo conferri possint? Jerboa rei familiaris tuendæ sciens et circumspectus dicitur, sed et in cuniculo eadem deprehenduntur virtutes, quod ex arte patet, qua speluncam, quæ ipsi refugium præbeat struit. Infirmioribus denique animalibus cuniculos accensendos esse, inter omnes

constat. Hæc omnia quæ de Jerboa et de cuniculo dicta sunt mihi persuadent, שפן *non esse Jerboam*, sed fere potius cuniculorum speciem ⁵⁵).

§. 49.

V. 19. *Lunam creavisti, quæ solennia constitueret; solem, qui novit occasum suum.*

Lunam — *constitueret*. למועדים *ad distinctionem mensium* a plurimis vertitur interpretibus; ab aliis *ut stata tempora designaret*: ego cum illis facio qui *festa solennia* vertunt, quia hoc vati sacro præstantissimum longe lunæ munus videbatur, et quia apud populum ubi luna constituebat festa omnia, hoc maxime notatu videbatur dignum. Significatio verbi מועד eo sensu quo *festem* designat nota. GESENIUS plura contulit loca in quibus hanc habet significationem ⁵⁶). LUTHERUS jam loca Levit. XXIII. Thren. I, 4. festa vertit; cur non idem Jes. I, 14. Thren. II, 6. etc. fecerit mirum est, cum parallelismus tam aperte hunc flagitet sensum. *Interpr. Vindeb.*: « sequitur creatio lunæ per omnes suas periodos » habent, quæ paraphrasis verbis textus accommodata non videtur.

Solem — *suum*. Alii vertunt: *solem quod attinet* (שמש absolute positum putantes) *novit ille* (sc. Deus) *occasum ejus* ⁵⁷); quam vero versionem ideo meam non facio, quia cum de sole agitur, etiam, ut prius de luna, de utilitate quam hominibus affert mentio fieri debet, i. e. ab occasu ejus diem (nempe civilem hebræorum) incipi, sicut a lunæ revolutione festa. R. DAVID hic notat: sol

novit occasum *ejus* sc. lunæ; vel ortum suum i. e. lucem suam, quia sol habet a se ipso lumen etc. Quæ vero explicatio longius petita mihi videtur.

§. 50.

V. 20. *Immittis (orbi) tenebras et nox oritur: tunc omne movetur animal silvestre.*

De חֵיָו conf. quæ supra v. 11 annotata sunt.

§. 51.

V. 21. *Leunculi rugiunt ut ipsis prædam largiaris, a Deo flagitant escam suam.*

De *rugitu* leunculorum mentionem facit quia, ut notum, rugire solent prædam quærentes.

§. 52.

V. 22. *Sole oriente statim revertuntur; procumbunt in habitaculis suis.*

Et hoc de animalibus rapacibus præcipue de leone notum. יִרְכָּצוּן præcipue de cubitu quadrupedum dicitur.

§. 53.

V. 23. *Tunc prodit homo, quo negotiis suis terræque culturæ incumbat usque ad vesperam.*

עֲבָדָה hic de agricultura intelligendum; et hanc ob causam et supra (v. 24) hanc habere putant aliqui interpretes significationem. Sed in eodem poemate, immo eadem in periodo sensum ejusdem verbi permutari sæpe quis nescit? Cujus rei et in V. T. plurima exempla prostare constat. Conferri possunt etiam Joh. II, 19. IV, 10. 13. etc. etc.

§. 54.

V. 24. *Quam multa, Jehovah, sunt opera tua!*

omnia confecisti sapienter; impleta est terra operibus tuis.

Exclamatio, paucis verbis omnia antea dicta comprehendens ⁵⁵). קנין (possessio) a quodam interprete ⁵⁹), ut credo recte, idem esse dicitur ac: omnia in terra Dei sunt. Ex hoc omnia quæ habemus Dei dona esse (ut ROSENMULLERUS explicat) procedit, ast ad hæc vatem in his verbis respexisse vix mihi probabile videtur; idem de versione censendum quæ קנין per creatura reddit (sic KNAPIUS); sensum exprimit, non vero vertit ⁶⁰). *Interpr. Vindeb.* « tua providentia plenus est mundus » an vero hunc sensum verb. קנין habeat valde dubitandum videtur.

§. 55.

V. 25. *Hoc mare, quam magnum et latum! Illic animalia tam parva quam magna infiniti numeri movent se.*

Deum omnipotentem sapientissimumque esse, et in mari apparet, quod silentio non erat prætereundum. רחב ידים non, ut vulgata: *spatiosum manibus*, sed *latum*, vel ut explicat ROSENMULLERUS *latissimum ex omni parte* reddendum esse, jam antiquiores senserunt interpretes ⁶¹). רמש, quod *animalia* verti, omne est quod se movet in terra. PAULUS animalia quæ celeriter, præcipue serpentum instar huc et illuc se movent. Quæ licet non omnibus, huic tamen loco convenit significatio verbi רמש; nam quum de quadrupedibus usurpatur, hanc significationem angustiore non habet.

Cum vero רמש ar. hic confert PAULUS, confitendum est, me nullam in CASTELLO invenisse significationem, quæ non absona fuisset ⁶²).

§. 56.

V. 26. *Illic ambulant naves; delphinus, creatus abs te, ut ibi ludat.*

ליותן, ab antiquis versionibus *draco* redditur; sic et *Gallus*. Hunc vero hujus loci sensum non esse facile apparet, quia non de fabulosis, sed de veris terræ agitur animantibus. Idem dicetur de R. DAVIDIS opinione, qui putat « piscem esse magnum, quem nemo unquam vidit. » De *balæna* (ut vertit LUTHERUS) hic agi non posse, inde patet, quod *balæna* Judæis istorum temporum cognita non potuit esse. De *Crocodilo* ⁶³) quanquam quibusdam in locis intelligendus est (præcipue Hiob XL, 20 sqq. ut indicavit BOCHARTUS ⁶⁴) et probavit OEDMANN ⁶⁵) ubi de ליותן sermo est, hic tamen poeta non loquitur, quia de animali in mari degente, non interdum solum in id descendente, hic agi contextus docet. Cum Cl. POTTIO, *Interpr. Vindeb.* et aliis *delphinum* hoc in nostro loco ליותן esse puto, qui in mare mediterraneo ludens sæpe in superficie apparet aquæ ⁶⁶); non enim de *piscibus in genere* agi censeo *cetaceis*, quia poetis, imprimisque nostro vati solenne est, non rerum genera nominare, sed, quo distinctiores ante oculos seu potius phantasiam ponant imagines, species rerum exprimere. — לשחק בו ut *ibi* (in mari) ludat; alii: ut *cum eo* ludat, ut delectetur voragi-

nibus et fluctibus. (Sic. DOEDERLEIN, POTT.) Priorem significationem veram esse inde conjicio, quod in priore v. hemistichio de navibus *in* fluctibus ambulantes agitur, et potissimum quia non cum mari sed cum aliis sui generis animalibus Delphinus ludit; mare enim Delphino est id quod aer avi; quis *cum* aere dicet ludere avem, quanquam *in* eo ludat?

§. 57.

V. 27. *Certam in te spem habent omnia, te daturum illis escam, tempore, quo indigent ea.*

כלם nonnulli interpretes *omnia* sc. maris animalia, explicant; loci quidem sensus, si nostrum comma ad proxime antecedentia sola referas, his limitibus circumscribendus est; sed vv. sequentes indicant poetam de terrestribus idem ac de marinis loqui; *omnia* igitur *a Deo creata* כלם significat. בעתו, ad litteram: *in tempore suo*, i. e. quo esca egent vel indigent.

§. 58.

V. 28. *Das illis, colligunt; aperis manum, bonis saturantur.*

Omnia nutriuntur a Deo. Tamen ילקטן, *colligunt*, de tempore famis a R. DAVIDE intelligitur: « colligent, parum hic et parum illic; » sed quod jam נתן לחם præcedit, et quia nihil additum, quod arctiorem hanc vocis לקט significationem indigitet, communem vocabuli sensum retinendum censeo.

§. 59.

V. 29. *Abscondis te, palpitant; demis spiritum eorum, moriuntur: revertuntur in pulverem suum.*

Id est: te auxilium tuum illis auferente moriuntur; significatio verbi בָּהַל (tremere) hic ex parallelismo patet, idem est ac יָגוּעוֹן et יָשׁוּבוֹן et hemistichii sequentis. De pastu qui his aufertur animalibus, ut et de fotu spiritus vitalis hoc intelligi potest, non vero cum ROSENMULLERO de pastu solum et esca; parallelismus hoc mihi potius flagitare quam respuere videtur.

§. 60.

V. 30. *Creantur vero denuo cum spiritum rursus immittis tuum: faciem renovas terræ.*

Cum hic concisius loquatur poeta, adeo ut non satis constet quid subaudiendum et quid omissum, semper exegetæ de sensu dissentient hujus commatis. Interrogari potest enim an hic de *iisdem* vel de *aliis* animantibus agatur? Si de *iisdem* intelligitur cum HERDER, MICHAELIS, REINHARD, sensus erit: Deo cum placet creaturas, quibus mors imminet, refici, illas denuo quasi creari; sed tunc non satis intelligitur quid verba: « faciem renovas terræ » significant; cum hoc tam raro eveniat ut innovatio terræ dici non possit. Si de aliis rebus, iterum duplici modo exponi potest. Nam nonnulli de *vere*, qui terræ faciem innovat, intelligunt⁶⁷); nec objici potest tunc de una parte solum naturæ agi, nempe de arboribus et plantis, quæ vere de-

nuo apparent, velut ex morte resurgentes. (De his certe loqui nostrum, quæ præcedunt non facile admittunt, animalium quippe poeta mentionem fecit, non vero plantarum.) Nam et de avibus peregrinantibus, quæ vere novas terras petunt, hæc intelligi possunt; quæ quanquam non renouent faciem *terræ*, tamen præcipue vere lusibus suis, cantuque alacriori suaves in hominibus excitant sensus; et de reliquis animantibus, vere novam fere vitam et vires novas acquirentibus. Plurimi interpretum de *regeneratione specierum* dictum hoc esse credunt. « Specierum propagatio, dicit Cl. ROSEN-
« MULLER et ortus vices, post interitum, quasi
« novam terram, aut creationem hujus represen-
« tat.” Sed objici potest, hanc propagationem non nisi paulatim, et tam occulte fieri ut certe *renovatio terræ faciei* non facile dici possit, quanquam hæc optime nova appelletur creatio. Tamen cum hic sensus valde contextui congruat, præcedenti, quem mihi maxime arridere fateor, præferendus videri potest ⁶⁸). De resurrectione mortuorum aliqui ex rabbinis ⁶⁹) credunt dictum, ast carminis nostri, quod, quæ jam sensibus nostris subjecta sunt naturæ phænomena, canit, argumentum ab illa interpretatione alienissimum est; nec constat num poetæ nostro dogma de resurrectione mortuorum cognitum fuerit; et quodsi fuerit parum verisimile est, id illum renovationem *terræ* vocaturum fuisse. Obscurius sane locutus esset.

§. 61.

V. 31. *In æternum gloria manebit Jehovah; gaudet Jehovah operibus suis.*

Hæc omnia Jehovah gloriam nunquam præterituram indicant; semper dicendum erit: *omnia Jehovah opera optima esse* (Gen. I, 31.) Alii, e. gr., REINHARD, ZACHARIÆ, MICHAELIS, MUNTINGHE, Gallus etc. hoc optative dictum credunt; sed ingenio poetico, naturæque rei et veritati magis accommodata mihi hæc nostra versio videtur. Rab. ARAMA de resurrectione mortuorum hoc dictum vult; « in eo tempore lætabitur individuus et speciebus »; R. DAVID de temporibus Messiae hic agi putat. Quas autem opiniones veras esse non posse, totus indicat poematis nexus.

§. 62.

V. 32. *Aspicit terram, trepidat; tangit montes, fumant.*

Majestatis omnipotentiaque divinæ descriptio splendidissima. (Cf. Ps. XCVII, 5.) Fulmina, terræ motus, naturæ stupenda, terroreque hominum animos percutientia phænomena noster pingit. Non itaque de fulmine tantum montium arbores tangente ⁷⁰), (splendidæ imaginis vim sane delens explicatio,) intelligendum videtur. Non de descensu Dei in montem Sinai (Exod. XIX, 18)⁷¹), de quo nihil in toto psalmo ⁷²). וגע בהרים *tangit montes* sc. *fulmine* volunt PAULUS et *Interpr. Vindeb.* Sed poeta quomodo hoc fiat non indicat, respondet hoc comma præcedenti: המביש לארץ — יעשנו non de

nebulis montium cacumina obtegentibus, (ut explicari posse censent DE WETTE et NACHTIGALL) sed de fumo et flammis potissimum in terræ motu et vulcaniis eruptionibus hoc accipiendum arbitror; quia tunc montes fumant ignemque cum magno terræ ejiciunt tremitu. Montes ignivomi noti potuerunt esse poetæ; nam etsi dubium esset, num Palæstinæ montes olim ignivomi fuerint (ut nonnulli volunt peregrinatorum), tamen maris mediterranei vulcanias insulas et terras nosse potuit, quia mirandum hoc phænomenon, dummodo quibusdam notum erat navigatoribus, subito omnium debebat esse in ore. De montibus *igne consumtis*⁷³⁾ locum nostrum intelligere, nimium mihi temerarium videtur.

§. 63.

V. 33. *Jehovæ cantabo quamdiu vivam; Deum laudabo per omnem vitam.*

Omnem vitam Ven. PAULUS de vita in his terris acta intelligit, cui assentior; non quidem inde, quod Israelitis doctrinam de animi immortalitate ignotam fuisse arbitrer; persuasos potius de ea illos fuisse non dubito; docent id omnino loca illa, quæ de Scheol loquuntur; quæ mortuos mortuis jungi (Gen. XXXVII, 35.) indigitant; quæ homines pios ad Deum transiisse narrant; (Gen. V, 24. II Reg. II, 11.) docent vel eximiæ prophetarum ad virtutem exhortationes, quæ non nisi ex animo de immortalis vita persuaso fluere possunt: — sed nostri loci sensum arctius circumscribendum es-

se, imperfectæ illæ Israelitarum de natura vitæ futuræ notiones mihi persuadent. Etenim expressis nonnumquam verbis asserunt : ab incolis Orci Deum non laudari ; quod v. 19. in Hiskiaë carmine eucharistico Esaj. XXXVIII, 18. 19. al. legimus.

§. 64.

V. 34. *Grata sint illi mea verba ; delectabor Jehovahæ.*

Optative hoc cum nonnullis interpretibus accipiendi, nullam aliam causam, quam interiorem afferre possum sensum, qui explicationi : dulce sonabit poema meum⁷⁴) repugnat. Exclamatio pectoris est Jehovaham amantis : *utinam mea verba sint ei dulcia !* Non verum loci sensum exprimi Ven. KNAPPII versione ideo persuasum habeo, quoad secundum hemistichium. Post dulcia sint ei verba mea : *tunc de eo lætarer* vertit. Si ergo verba poetæ Jehovahæ non placerent, tunc poeta de eo non lætaretur? POTTIUS : « utinam poema meum tantum illi placeret, quantum ego cultu delector Jehovahæ. » Hæc mihi versio, plurimum placet ; tunc suppleendum **כְּנֶשְׁתִּי** quod nonnumquam omissum est.

§. 65.

V. 35. *Deleantur e terra peccatores ; ne amplius ibi sint idololatræ ! Anima mea celebra Deum ! Celebrate Jehovaham !*

Deleantur — idololatræ. Exclamatio hæc poetæ certe ex tristi fluxit persuasione : multos semper inveniri homines (idololatræ) qui Jehovahæ laudes non celebrant, qui non delectantur ejus laude : qui

ne amplius sint, religio potius vera semper ut magis inter homines disseminetur, optat poeta. רשעים eo sensu quo idololatrias significat accipio, quia hanc significationem sæpius hoc vocabulum habet, et quia præcipue loco nostro mihi videtur conveniens. (Sic et vertunt ZACHARIÆ, POTT, DE WETTE etc.). Alii e. gr. LESS *contemptores* (legum divinarum), alii e. gr. KNAPPIUS *atheï* vertunt. Ambæ hæ significationes in verbo *idololatræ* (sensu quo Judæi idem sumserunt) contenta videntur. Futuri significationem his verbis tribuit MUNTINGHE: « peccatores olim non amplius erunt »; hæc versio non rejicienda: firmam persuasionem poetæ indicat.

Celebrate Jehovam! In verss. æthiopica, syriaca, vulgata et in LXX hæc verba (הללו־יה) inscriptionem psalmi faciunt sequentis et *Gallus* delenda censet, « Ps. CIV^a enim finire debet iisdem, quibus « incepit verbis: benedic anima mea Jehovæ! » sic et DERESER. Cujus tamen conjecturæ necessitatem mihi non liquere fateor; persuasum potius mihi est post exclamationem qua seipsum ad laudem excitat Dei, minime absonum esse, quod poeta omnes homines ad ejus excitet laudem: *celebrate Jehovam!* Psalmum non necessario iisdem finire a quibus incepit verbis ex eo apparet, quod non nisi rarissime inveniantur poemata quæ hanc sibi legem scripserint.

Versus ultimus ROSENMULLERO, qui carmen nostrum tempore templi secundi instaurati consecutum putat, confirmare videtur opinionem hanc.

« Si enim , ait , initiis templi secundi instaurati
 « scriptum est carmen , multi adhuc eo tempore
 « fuerunt hostes exteri populi judaici et Dei Sio-
 « nii , qui oppugnantes populum hunc simul etiam
 « Deum ejus oppugnarent” etc. Sed quanquam
 negari non possit , non impossibile esse hanc fuisse
 psalmi originem , nihilominus argumentum incer-
 tius videtur , quam cui certi quid de occasione
 temporeque , quibus originem debeat , superstrui
 possit.

§. 66.

De poetica natura ac præstantia psalmi pauca
 adjiciam.

Cl. LOWTH⁷⁵⁾ psalmum CIV inter *idyllia* nume-
 rat , idyllium sic definiens : poema modicæ magni-
 tudinis ; styli medii , æquabilis , ad suavitatem et
 elegantiam potissimum comparati ; dispositionis fa-
 cilis , rectæ , apparentis⁷⁶⁾. Rectius vero *odis* annu-
 merandus videtur. Quodsi enim vel ad hanc *Low-*
thii definitionem de psalmi natura statuere libeat ,
 (quæ tamen latior mihi videtur , cum idyllium
 præcipue mores , ludos et certationes hominum
 pingat simplicium ac a corruptione sæculi alieno-
 rum) , et quanquam negandum non sit psalmum
 CIV poema esse modicæ magnitudinis , dispositio-
 nis facilis , rectæ , apparentis , tamen in hoc psalmo
 non stylum medium et æquabilem , sed nonnullis
 in locis sublimem , (coll. v. 2. 3. 7. 32.) et ab idyl-
 lii natura abhorrentem ; non suavitatem et elegan-
 tiam potissimum , sed audaciam orationis (coll. v.

1. 2. 4. 11. 13. etc.) spirantem deprehendimus; quanquam nec elegantia nec suavitas frustra in hoc quæritur poemate. *Hymni* denominationem nostro psalmo tribuendam non dubitamus, cum illo Sophoclis scholiasta quippe statuentes: ὕμνος κυρίως ἢ εἰς θεὸν ᾠδὴν. *Deum* enim poeta noster canit. Ast *odæ*, quam proprie vocant, naturam psalmus habet; sublime quippe dicendi genus; afflatus a numine, plenusque divini spiritus poetæ animus; hinc sententiarum transitus inexpectati, abrupti; carminis pulchra confusio, quamvis lucidus idearum nexus; annon his signis, ubique nitentibus, odam agnoscimus!

Atque quidem ex præstantissimis hujus generis poematibus est, si formam psalmi, rationemque qua poeta rem suam tractavit spectas. Non abstractis utitur notionibus; omnia oculis subjicit; non docet, sed pingit. Hinc majestatem numinis non ita exprimit, ut singula Dei attributa, omnipotentiam, sapientiam, bonitatem etc. nominet, sed ita ut numen splendidissimo vestimento, luce quippe, amictum sistat, quod eo magis huic asiatico carmini convenit, quum orientis principes vestium splendore potissimum nitescere et se supra magnates imperii elatos populorum oculis sistere solent. Eundo dein versibus sequentibus per singula, enumerando Dei opera hominum vires longe superantia, stylo usus ab omni verborum ambagibus, lenociniisque alieno; ast terso, nitido, brevi, imagines rerum ac hujus universi creatorem omnipo-

tentem animo quasi præsentes sistens; nubes, ventos, fulmina, tellus, mare, montes, fontes, animalia, homines jungens, opus divinum operi, imaginem imagini nectens, mentem summa, stupenteque quasi admiratione implet vates. Quo Dei benignitatem, liberalitatemque hominum animo commendet, ea inprimis refert, quæ in hac terra divinæ benevolentiae vestigia conspiciamus, imaginisque dulcissimæ lineas ducit. Ambulamus cum vate per montium juga, valles, campos, silvas; lætabundi conspiciamus feras sitim sedantes, audimus avium dulces cantus, videmus animalia graminibus vescentia, lætam camporum segetem, panem vinumque hominibus paratum; noctis atque diei vicissitudines; audimus vel leonum rugitus; conspiciamus hominem, terræ colendæ intentum. Quæ imaginum multitudo, suavitas, aptitudo! e quibus benignitatis ac sapientiæ divinæ vividissimus sensus nascitur. Nec omittendum singulas imagines paucissimis absolvi lineis, atque ita quidem, ut id de quavis re ante oculos nostros ponatur, quod fini poetæ aptissimum sit. Pingit plerumque; exprimit vero hinc inde quoque sensus, quibus vehementius affectus erat. Maris quoque miranda, stupenda paucis lineis, ast vividis coloribus pingit. Providam dein, qua numen omnia amplectitur, nutrit, servat, moderatur curam, ita ante oculos ponit, ut non philosophica quædam de providentia dogmata eloquatur, sed Deum agentem et providentiæ ejus in hoc mundo effectus nobis

sistat ; manum v. c. numinis omnia satiantem ; avertentem a rebus creatis Deum faciem, rerumque exinde terrorem et destructionem ; novam quam omnia, divino spiritu affectata induunt formam ; terræ motus, montes ignivomos. Nec hic præterire possum versus 32 prius hemistichium non minus sublime esse, ac illos quos critici in Homeri Iliad. I, versus 528 - 530 laudant atque mirantur, in quibus poeta Jovem pingit superciliis Theti annuentem

— — μέγαν δ' ἐλελιξεν Ὀλυμπόν.

Nostrum locum homerico longe præferendum censeo ; non modo quod Jehovah in nostro carmine digniora Deo agat, quam ille Homeri Zeus ; verum etiam, quod sublimius est terram nutu numinis tremere, quam totum Olympum. Facile alias hujus Ps. sententias æque sublimes esse probarem ; sed hæc ne longus sim, pulchri sensui, qui lectoribus inest, dijudicanda relinquo. — Commata 33 et 34 animi sensus ac sanctissima vota exprimunt, digna iis quæ poeta in toto carmine cecinit, divinæ potestatis, sapientiæ benignitatisque laudibus. Ultimus quoque versus ferventem Israelitam decet. Omnia quippe a Jehovah cum creata sint ac serventur, nutriantur plurimisque beneficiis ornentur, in votis habet, ut idololatræ, aut quicumque tandem sint Jehovah contemptores, tollantur, ad Jehovah quippe cognitionem atque adorationem conversi. Repetitæ denique paucissimis verbis numinis laudes egregia in fine carmen ornant corona.

§. 67.

De Psalmi CIV præstantia LOWTH l. c. p. 149 agit et præcipue p. 588, ubi « hoc hymno, » inquit, « nihil extare, nihil cogitari posse perfectius, « sive carmen ipsum, sive hymni genus spectes. » etc. Analysis poetico-æsthetica in RAMLERI versione BATTEUX T. III, p. 75 — 91 invenitur, sed vulgatam secutus Cl. BATTEUX versionem, sæpe laudat quæ non nisi in versione extant. V. 11. *expectabunt* onagri, v. 20. *pertransibunt* bestię silvæ laudantur; sic et v. 22 *oritur sol*, ubi vulgata *ortus est sol*, quod non in præsentem, sed in præterito positum pulchritudinem esse judicatur psalmi, cum in hebræo futurum legatur. Hæc vero non vituperanda, cum nec BATTEUX nec clarissimo RAMLER hebraica cognita fuerit lingua. — Inter versiones, mihi notas, optime textus elegantiam, audaciam, eamque quæ singulis orationis partibus inest pulchritudinem exprimere mihi videtur ea WOBESERI, quæ alternis constat *hexametris* (adjecta in capite versus syllaba) et *trimetris* (adjecta syllaba tam in capite quam in fine versus). Post illam, primum mihi locum tenere videtur Ven. POTTII versio, quæ *jambis liberis* varias textus exprimere studet proprietates. In choros et antichoros divisit psalmum Cl. POTTIUS; sed in his semper maxima opinionum diversitas locum habebit, et nos, quæ vera sit divisio, vel potius, an psalmus in choros dividendus sit, plane ignorare, sæpissime confitendum erit.

Dogmata religionis psalmo CIV illustrata.

Totus hic psalmus veris ac summis virtutibus Dei illustrandis sacer est; quo consilio sacra carmina Israelitarum præstantissimos græcorum romanorumque hymnos tantum antecellunt, quantum recta summi unicique numinis cultorum de Dei natura sententia imperfectis atque erroneis eorum, deos plures qui colunt opinionibus præstat. Quæ vero ad religionem spectantia nostro psalmo insunt huc fere redeunt:

1. *Est omnino Deus*, qui, quis sit, ex *rerum natura* cognoscitur. Ad rerum naturam quippe ubique, quo Dei virtutes illustret, provocat vates. Egregius omnino, perspicuus, omnium hominum cultiorum barbarorumque ingeniis aptus, Israeliticis auctoribus prophetisque usitatissimus, quem autor inprimis *Jobiados* a Cap. XXXVIII ad XLI usque, atque *Syracida* Cap. XLII et XLIII consecratus est, a divino, æternumque venerando christianæ religionis auctore Matth. VI, 26 — 30 commendatus numinis cognoscendi fons. Recte hinc ven. TOELLNERUS in dissertatiuncula, quam libello: *Vermischte Aufsätze* T. II, 2. p. 179 sqq. inseruit, inscripsitque: *Bewegliche Bitte an alle evangelische Lehrer, die Offenbarung Gottes in der Natur zu predigen* christianos doctores monuit, ut hanc vere biblicam christianamque methodum vel in orationibus sacris ad populum dicendis sequerentur.

2. *Deus omnium a. creator v. 2 — 9. magnificus v. 1. 2. omnipotens v. 30 — 32. sapientissimus v. 24. benignissimus v. 9 — 28. b. moderator v. 27 — 32.*

3. *Numen laudandum, adorandum v. 1. 33 — 35.*

4. *Deo optimo maximo homines gaudeant v. 34.*

5. *Quæ numini displicent, tollenda; v. 35, ita ut Jehovahæ contemptor ad meliorem mentem revertatur.*

APPENDIX.

DE CODICIBUS MANUSCRIPTIS PSALMORUM, QUI PRO-
STANT IN BIBLIOTHECA ARGENTORATENSI.

§. 1.

Cum has, quas præceptorum meorum summe venerandorum examini subjicio, pagellas conscribere apud me constituissem, in litteraria atque critica quæ bibliotheca academica possidet, subsidia inquirere decrevi. Nec possum nisi gratissimo animo commemorare benevolentiam, qua, æterna reverentia prosequendi mei præceptores, bibliothecarumque publicarum integerrimi custodes Cll. Proff. HERRENSCHNEIDER et SCHWEIGHÆUSSER, mea adjuverint studia; codicum quippe omnium, quicunque in bibliotheca nostra prostant, examinandorum mihi copiam facientes, atque Ipsi adeo in illis conqui-
rendis desudantes.

Quamvis mihi temporis angustiis impedito haud licuerit illa, qua par foret, diligentia atque subtilitate in singulorum codicum examine versari, nihilominus tamen a fine meo mihi non alienum videtur, vel paucula illa addere, quæ circa ea, quæ de psalmo a me illustrato illi codd. habent mihi observare contigit; plura forsitan olim de indole critica singulorum codicum datur.

Codices Argentoratenses duorum sunt generum; nam vel textum hebraicum, vel versionem continent. De textus hebraici mscrr. haud multum mihi dicendum restat. Cl. jam de his scripsit OBERLINUS in *Miscell. litterariis* p. 55 — 97; ibique memoratu digna, ea qua polluit sagacitate, subtilitate atque solertia, cum eruditis communicavit. Codd. sunt 145. 147. et 148. apud Kennicott. Iterum psalmum nostrum cum iis, quæ OBERLINUS habet, contuli, ast paucissima, nulliusque fere critici momenti addenda mihi observare licuit. In codice 148 nullam variam repperi lectionem omissam; in cod. 145, v. 9 ישוב, v. 28 ילטון, v. 29 תסה cum fulcro scribuntur; in cod. 147. v. 2. נוטה sine fulcro v. 9 ישוב cum fulcro scripta sunt; v. 15 apud KENNICOTT varia lectio codicis hujus להציל pro להצהיל citatur; a prima vero manu scriptum esse videtur להצהיל, a secunda vero י adjectum esse inter ל et ה, ita ut להצהיל codex sed ab emendatore aliquo proveniens habeat. י enim supra textum atramento alio, aliaque quam prima scriptoris manu additum est; ה vero eadem primi librarii, qui transscripsit hunc codicem manu, eodemque ut mihi videtur atramento. V. 26 notandum verbo יצרת præmissum יסרת sine punctis esse scriptum, quanquam totus codex punctatus sit, et, ut videtur, ab ipso primo librario. Hoc indicare voluisse apparet lectionem hanc esse spuriam.

§. 2.

Versionum antiquarum Psalmorum Vulgatæ,

quam vocant, duos possidet bibliotheca codices. Alterum, codicem membraneum pulcherrimum, glossam continentem interlinearem, *ordinariam* dictam, a Strabone Fuldensi compositam ⁷⁷). Foliis inscriptus est hic codex CLXXXVI, formæ maximæ, lineæ XVI ad XVII singulis in paginis, dimidio pollicis fere distantes; margo utrimque duorum pollicum. Tam inter lineas, quam in margine glossæ leguntur; quum plurima occurrant undique scribendi compendia, non sine difficultate, ac multo adhibito studio leguntur. Quæ glossæ ut et textus psalmorum eleganter magnaue cum cura scriptæ sunt. Non eadem laus attribuenda est annotationibus ab aliena manu adjectis, præcipue primis in psalmis: vix conjectura assequi potui, quid sibi velint scribendi compendia. Maxime deformatur secundis his glossis magna pars codicis. Litteræ psalmorum initiales pictæ sunt coloribus luteis, cœruleis, rubris, viridibus et purpureis; textus litteræ per vices his eisdem pictæ coloribus deprehenduntur: idem dicendum de picturis quæ aliquas exornant initialium litterarum, rigidis ceterum atque incultis. Psalmus noster 103 numero insignitur, cum Ps. IX et X in unum sint juncti; idem de CXIV et CXV dicendum; Ps. CXVI in duos divisus est, quod et in psalmo CXLVII observamus. Pss. CXLVIII, CXLIX et CL non nisi unum constituunt carmen. Adjecta sunt cantica Ysaie (sic), Ezechielis etc. Singulis Pss. in primis codicis paginis additus est Ps. numerus; ab aliena manu ver-

suum numerus annotatur. Variæ hujus psalmi lectiones non magni momenti sunt. Verba nonnulla in textu omissa sunt, ut videtur librarii negligentia: versiculo sc. secundo scripsit: lumine vestimento, (ubi *sicut* omissum est, a qua voce linea debebat incipere sequens); sic et v. 6 verbum *aquæ*, quod eum idem tenere debebat locum amissum est; v. 22. in cubilibus collocabuntur, sine *suis*; v. 24. vulg. impleta, cod. repleta habet.

§. 3.

Alter codex fini seculi XIV ob litterarum formam picturæque genus verisimiliter assignandus est. Membraneus est, forma octava, primis in Pss. eleganter, atramento subviridi scriptus, sed postea, alia manu, alioque atramento, absque elegantia. Multa continet scribendi compendia. Valde detritus est usu, ita ut multis in locis eum legere perdifficile, vel impossibile sit. Litteræ initiales rubro pictæ sunt colore; singulæ figuris etiam ornatae, in quibus color viridis rubro adjectus est. Rimæ, quarum multas continet, filo reparatae sunt per crasso; ceræ maculae permultæ. Sæpe foramina deprehenduntur in margine parvæ, quæ lineis trahendis inservierunt; idem et in codice præcedente occurrit. Singulæ adjectæ sunt notæ ab alia quam codicis scriptoris manu; legere has non potui. In fine codicis varia cantica sunt adjecta, v. gr. Mariæ etc., symbolum athanasianum, Kyrie eleyson et sic porro. Variæ lectiones, quæ continentur in hoc codice minimi sunt momenti. v. 15 psalmi

nostri vulg. lætificet, mscr. lætificat; vulg. confirmet, mscr. confirmat; v. 18. vulg. herinaciis, mscr. erinaciis; v. 34. vulg. jucundum, mscr. jocundum.

§. 4.

Versiones medii ævi mscrr. Psalmorum tres prostant in bibliotheca nostra, prima gallica, secunda tertiaque germanica.

Gallicus codex, antiquissimus et pulcerrimus horum, varias ob causas notatu videtur dignus. Libros continet sequentes: Gen., Exod., Levit., Num., Deuteron., Josua, Judic., Ruth, Reg. (4.), Paral. (2.), Esræ I, Nehem., Esræ II, Tobiaë, Judith, Esth., Hiob et Psalterium. Membraneus est, scriptus in folio, columnis duabus, quarum singulæ XL lineas continent. Foliorum CCXL sunt, quorum Pss. XXXI implent; foraminum, quibus in lineis ducendis usus est librarius vestigia, in hoc etiam codice sæpe apparent. Litterarum forma elegans est; pauca scribendi compendia. Litteræ plerumque sunt ejus generis quod cursivum vocamus; majusculæ raro positæ, nonnunquam ubi sensus eas non exigit, omissæ quoque ubi hic eas postulat. Commata, cola et cætera omnia scribendi discrimina puncto sunt expressa. Punctum litteræ i sæpissime linea subtilissima indicatum, sæpe plane omissum. Apices et literarum elisarum signa (*accents et apostrophes*) nulla reperiuntur. Assignandus videtur hic codex fini seculi XII vel initio XIII. Nam et litterarum forma hoc tempus indicat, et picturæ genus. Continet enim hic cod. non

solum litteras aliquas initiales splendidissime pictas, sed et titulus operis magna cura, non dicam elegantia, hexæmeron picturis sistit; non tamen eodem plane ordine, quo Moyses creatoris beneficia recenset, pictor illa expressit. Deus hic figuram habet juvenis, amiculo vestiti cœruleo, tunica rubicunda; capilli longi, divisi in vertice. In primo sex loculorum, quæ forma sunt rotunda, Deus in manu discum tenet plane album; in secunda lineæ duæ separationem indicant aquarum; in tertio Deus altera manu lunam, altera tenet solem; in quarto arbores prope rivulum stant, in quo piscis natat cœruleus; Deus alium piscem in manu tenet, versus rivum se inclinans; in quinto creator ambitur avibus et quadrupedibus: benedicere videtur his animalibus; in sexto tandem Adamus terra sedet dormiens: Eva pone illum, dimidia corporis parte conspicitur; Deus ambobus videtur benedicere. In secunda primæ paginæ parte Deus trono insidens sabbatum sanctum esse jubet. Omnia hæc foliis animalibusque cincta sunt, eo genere picturæ, quod arabicum appellamus (Arabesken). In his et totius codicis figuris color cœruleus sæpissime adhibetur, fundus aureus. Hanc ultimam ob causam excisæ videntur litteræ initiales Exod. I. Num. I. 2 Esræ I. Hiob I. et Ps. LXXXI, quo factum est ut ea quæ continebantur aversa parte cum his perierint. Picturæ itaque hæ, quæ videntur omnes eadem manu confectæ, sæculum indicant XII, vel initium XIII; rigidæ sunt figuræ, ita

ut interdum ægyptiaca crederes videre hieroglyphica: ne vestigium quidem illarum, quæ optica docet, legum, nulla colorum varietas, nullus pulcri sensus; sed colores lucidi, pulcherrimi, aurum fulgidum. Sed gravius omnino in dijudicanda codicis ætate orthographiæ styloque quæ propria sunt argumentum præbent. De quibus certior ut essem fragmenta contuli cum mscr. nostro, quæ ex versionibus biblicorum gallicis, aliisque scriptis mediæ ævi inveniuntur apud LELONG in Biblioth. sacra et apud OBERLINUM Essai sur le patois lorrain. In primis me opere BARBAZANII Fabliaux et contes etc. adjutum fore, persuasum quidem mihi habebam, sed vir hic doctus rarissime tempus scriptorum quæ collegit indicat, ita ut non nisi glossario singulis operis tomis adjecto mihi opem præstiterit. Maxime orthographia stylique genus cum OBERLINI fragmento *chronici Dionysii* l. c. p. 37. congruit, proverbiisque ejusdem sæculi l. c. p. 40. ita ut nulla fere inter illos nostrumque intercedat diversitas.

Libri Geneseos versionem commentarius intermissus est mysticus, ex Ysidoro (sic), S. Augustino, Estrabo (sic, verisimiliter Strabus ille, de quo jam supra) etc. conscriptus; hic commentarius in libris sequentibus ad breves redit explicationes, rarissimas, sæpe textu obscuriores. — Versio vulgatam sequitur, et ex ea facillime lucem obscuriora ducunt loca. Psalmorum divisio valde ab hodierna differt. Ps. X a versu 20 psalmi IX incipit. Ps. XVIII

in duos divisus est inde a v. 26. Ps. CXIV et CXV conjuncti, Ps. CXVI in duos divisus, inde a v. 10. In Ps. CXIX octoni vv. unum faciunt psalmum, (secundum alphabeticam divisionem quæ et in codd. mscrr. vulgatæ indicata est). Ps. CXLVII in duos est divisus inde a v. 12. Frustra quæreretur inscriptiones Pss. vel Sela; nihil de his in libro religiosis exercitiis domesticis verisimiliter destinato. Eandem ob causam Ps. LXXII amen, amen (v. 19) et totus v. 20 non in codice leguntur. Quis auctor sit versionis hujus ignoro. Non in capite nominatur libri, qui incipit: « cist livres est apelez genesis porcequil « est de la generacion du ciel et de la terre” etc. Finis cod. verisimiliter amissa est; nam ibi nihil aliud legitur, quam: « ci fine le sautier.” Tamen non ad Valdenses auctores, qui plurimas, nec non primas confecerunt bibliorum versiones, hæc versio referenda videtur; Psalmi enim XCVI initium « cantate Jehovæ canticum novum” etc. pictura ita illustratur, ut duo monachi prope altare stantes cantant, quod catholicam monet ecclesiam. Nec his opponas catholico id deberi scriptori qui Valdensium versionem transcripserit; maxime dubitandum est enim catholicos versionem ab hæreticis confectam transscripsisse in proprium usum. Commentarius hanc etiam probat opinionem. Ad Gen. I, 3 hæc leguntur: « la lumiere qui fu fete le premier ior. ce est la foi qui est le commencement de toutes les vertus. v. 4. . . . nos ne disons pas que ceus qui sont hors de la foi ne puissent venir a la foi. mes

tant come il en sont hors nul bien que il facent ne les puet fere saus. II, 8 le paradis de delit puet senefier ij choses. car il puet senefier sainte esglise quant J. C. planta et senefia par son sanc ou fust de la croix et ilec sont mis tuit crestien sitot come il sont regenere par le baptesme. et il seront toute leur vie se il ne deservent par pechie quil en soient gite. En paradis de delit puet senefier la grant ioie du ciel qui est notre heritage etc. III, 6.... fu il coupable du pechie et il et toute sa semance apres lui. etc. Cum hæc itaque versio catholica sit, rarissima, et codex ob hanc causam maximi pretii.

Ecce specimen versionis psalmi nostri: (1) Mame beneis a notre seigneur. sire qui es mon dieu. tu es deremant magnifie (magnificatus es vehementer). tu as vestu confession et biaute. (2.) et fus couuers de lumiere come de vestemens. tu estandis le ciel come pel (pellis). (3.) et tu cueuvres les eues par de seures. tu mes nue ton moncement (ascensus). et vas sus les penne des vens (4.) et fes tes esperis engles cest mesages. cest adire tu fes ces esperis sages mesages en envoyant les. et fes tes menistres feu ardent. (5.) tu fondas la terre sus son estabilement (stabilitas). cest seur son fondement ele ne sera pas enclinee pardurablement. (6.) Abysme est sa couverture come vestement. les eues esteront (stabunt) seur les montaignes. (7.) eles fuiront de ton increpacion. cest de ton reprenement et doubteront (formidabunt) de la vois de ton tounoire (tonitru). (8.) les montaignes montent et les chans

descendent ou leu que tu les as establi etc. (Verba latina quæ adjeci vulgatæ sunt versionis.)

§. 5.

De versionibus germanicis pauciora dicenda sunt. Medio seculi 15 videntur assignandæ. Cod. (a) scriptus est in 4.º majori, charta xylina, litteris minusculis. Initiales litteræ rubro pictæ sunt colore, absque omni elegantia, non statim tamen a scriptore, sed postea adjectæ, quod ex eo patet, quod in margine (quod codd. mscrr. atque adeo primis impressis solemne est) litteræ eadem perparvæ sunt adjectæ, ut pictor ea nosset. Psalmos continet hic codex, quibus cantica Ysaie prophetæ, Ezechiae regis, Anne, mulieris (sic pro *matris*) Samuelis etc. adjectæ sunt, et in fine fides catholica s. Symbolum athanasianum. Incipit psalterium his verbis: « hie
« hebet sich an der salter in tusthe”; in fine Pss. hæc verba reperiuntur: « explicit psalterium”, et in fine libri: « hie hât dis buch ein ende, der al-
« mechtig und barmherzig got uns sine gnade sende. Amen.” Inscriptiones et Sela hic etiam nullæ reperiuntur. Divisio Pss. ab illa gallici codicis non multum differt. Conjuncti sunt Ps. IX et X, CXIV et CXV; contra Ps. CXVI divisus in duos, Ps. CXIX in novem nempe vv. 33, 49, 65, 81, 97, 113, 129, 145, cum iis qui hos sequuntur commatibus fragmina psalmi secundum hodiernam lectionem, nova carmina constituunt; Ps. CXLVII etiam in duos divisus est; Pss. CXLVIII, CXLIX et CL in unum poema conflati sunt.

§. 6.

Cod. (b.) scriptus est in 4.º, minori forma quam præcedens. Titulum hæc versio non habet; in fine legitur: « Ere sy dem vatter und dem sune und
« dem heiligen geyste. Also es was an dem anfange
« von nun und alle wegent und von ewen untze
« ewen. Amen.” Adjectum ab alia manu; ann. 1461.

Cod. eidem inscriptus est materiæ quam præcedens; litterarum forma rigidior, negligentior. Litteræ initiales non solum, sed et majusculæ omnes rubro pictæ sunt colore. Pagine sæpius inscripti sunt numeri, sed omni carentes ordine, ita ut duo in una eademque pagina reperiantur. Pagina prima numerum 2 in fronte habet. Et hic codex una cum psalmis carmina continet diversa, eadem si primum excipias quæ præcedens.

Versiones hæ, vulgatam sequentes, confectæ videntur eodem fere tempore; idem est enim styli genus eademque fere sunt vocabula; differunt tamen adeo, ut duas plane diversas esse versiones levissima doceat perlustratio. Sequitur hic specimen amborum.

Cod. (a.)

Cod. (b.)

(1.) Lobe Gotte mine
sele, min here und min
got, du bist groeszlichen
geeret. Du hast angeleit
gezierde und beichunge.

(2.) du bist umbevan-
gen mit lichte also mit ei-

Myn sele lobe den
herren. min got du bist
groeszlichen geeret. Du
hetttest an geton getzierde
und veryehunge

umbefangen mit dem
lichte also ein hut

nem gewande. Du streckest den himmel als eine hut,

(3.) du bedeckest in mit wasser obenan Du leist dinen uf gang in die wolcken. du gâst uff den federn der winde.

(4.) Du machest die engele zu geisten und dine diener als ein burnende fur.

(5.) Du festenest die erde uff ir stetikeit, sie enneiget sich niemer noch niemer.

(6.) Das apgrunde ist ir kleit, als ein gewant, uff den bergen stânt die wasser.

(7.) von diner bestraffunge fliehent sie, sie erschreckent von der stimme dines dunren

(8.) Die berge richtent sich uff, die velt vallent nider, an die stat die du in geschaffen hâst.

(Omissa sunt verba cod. (a.) *mit einem gewande. Du streckest den himmel also* ob homoioteleuton.)

du der verdeckest die obersten des himmels mit den wassern Du do setzest die wolken dinen uffgang. du wandelst uff den federn der winde.

Du machest dine engele geiste und dine diener ein burnende fure.

Du buwetest die erde uff yre stetikeit su wurt ewiglich nüt beneiget

das abgrunde ist yr kleit also ein gewant uff den bergen werdent stonde die wasser,

Von dinre bestraffunge werdent su fliehende von der stymme dines tonre schlages werdent su sich voerchtende

Die berge richtent sich uff und feldt farent nyder in die stat die du in buwetest. etc.

Codicibus versionibusque manuscriptis antiquioris ætatis quidem adnumerandum non esse fateor paraphrasin psalmorum metricam, quam juvenis quidam vigesimo anno nondum absoluto confecit, quæ manuscripta in bibliotheca Argentoratensi asservatur. Durlaci a 1617 scripta est. Nihilominus lectori non ingratum me quid facturum spero, si specimen ingenii præcocioris, cujusque maturiores fœtus præsagire licebat, cum eo communicem. Sæpe feliciter et eleganter textus redditur sensus, nonnunquam etiam hæ virtutes desiderantur. En paraphraseos specimen:

Ps. CIV.

A domino rerum pendet pulcherrimus ordo

Ille creaturas quas formavit alit.

(1.) Vox mea laudanti resonabit carmine Regem

Te puto, te summum tollet in astra Deum,
Efferis super excelsi fastigia cœli,

Gloria, majestas, te decor ambit, honos.

(2.) Aurata tunica, nitido decoraris amiclo,

Est vestis claro lumine pulchra magis.

Ut velum rutili tentoria tendis Olympi.

Ut pellem pandis sydera pura poli.

(3.) Obliquo liquidas suspendis fornice lymphas,

Ceu curru veheris per loca nube cito.

Ventorum levibus per inania vectus ab alis

Atria ceu celeri remige curris iter.

(4.) Tu facis angelicus quo grex velut evolat Auster,

Obsequiosa velut fulgura jussa paret etc.

ANNOTATIONES.

- 1.) Titulos librorum citatorum integros vide infra.
- 2.) L. c. p. 255 sqq.
- 3.) Hac fere eadem libertate et apud nos poetas præcipue maximos, quoad assonantiam versuum (e. gr. SCHILLER, GOETHE et alios) uti, constat inter omnes.
- 4.) Coll. etiam Ps. LVII cum Ps. CVIII; Ps. VIII cum Ps. CXXXIX; Ps. CXXXV cum Ps. CXXXVI.
- 5.) Majorem consensum deprehendo in locis Geneseos ac Ovidii Metamorphoseon rerum originem pingentibus, ita ut Gen. I, 1 respondeat Metamorph. I, 5.

2	6 — 21.
6 — 10	22 — 43.
11 — 13	44 — 45.
14 — 19	69 — 71.
20 — 23	74 — 75.
24 — 25	75.
26 — 27	76 — 88.

Hujus consensus origo forte ex illa traditione derivanda est, cujus per meridionalem Asiæ partem atque Aegyptum diffusa vestigia in cosmologiis Aegyptiorum, Phœnicum, Persarum, Indorum conspicua sunt. Forsitan vero vel ex ipso Geneseos libro fluxit, cujus versio græca Romæ, ubi tot Judæi commorabantur, non ignota plane fuisse verisimile est.

- 6.) Gen. I, 26 sqq.: dixit Deus; homines creemus, creaturam nobis similem, cui sit imperium in pisces maris et in aves cœli et in bruta, in omnia terræ reptilia, in terram denique omnem. Creavit itaque hominem Deus simulacrum suum, simu-

lacrum creavit hominem Dei etc.; quanta de his in commentario dici poterant et debebant poetico! Sic præcipue poetica multa in locis Gen. I. continentur, a nostro præteritis, creatio v. gr. luminis, astrorum, animalium etc.

7.) Quid, e. gr., colligeris e poemate notissimo: Begleite mich, o Christ, wir gehen etc.? An exegeta aliquis sæculorum futurorum inde argumentum ducet Christianorum sæculi XVIII morem fuisse in Palestinam migrare etc.; vel poema hoc temporibus Christi confectum, vel versionem esse poematis illorum temporum?

8.) Summus Germanorum poeta KLOPSTOCK inprimis hujus rei exempla offert.

9.) Notatu digna mihi videntur verba sequentia, quæ recensens anonymus operis NACHTIGALLII, cui titulum, ni fallor, imposuit: *Psalmen vor Davids Thronbesteigung* etc. gesungen, de psalmis generatim dicit, quæque speciatim de psalmo nostro dici possunt:

Der genaue und gewissenhafte Ausleger, der sich gerne an sichere und gewisse Grundsätze hält, wird immer die Psalmen, die offenbare Spuren einer Localbestimmung haben und daraus müssen erklärt werden aus den Umständen der Zeit erläutern, und die sichern Data der Zeitgeschichte sorgfältig zu benutzen suchen, um ihnen ihren Zeitpunkt, soviel als möglich ist, anweisen zu können. Aber bei andern, und insbesondere solchen, deren Inhalt allgemein ist, wird er auch gerne gestehn, dass sich die Zeit ihrer Abfassung nicht angeben lasse. Denn er siehet es zugleich ein, dass der Umstand der Zeit hier eben so wenig nöthig ist, als es zum Verstande manches einzelnen Liedes von Gellert und Klopstock erfordert wird gerade den Zeitpunkt zu wissen, da der Dichter den Gesang niederschrieb. v. Gött. gel. Anz. 1799. p. 107. —

Psalmum nostrum certaminis poetici, prophetarum in schola Samuelis habiti causa compositum fuisse putat NACHTIGALL.

10.) Syrus tempus quo compositus vel decantatus sit hic psalmus distincte videtur indicare, cum dicit: Davidis, cum

iret ad adorandum coram arca domini, una cum sacerdotibus. Sed unde hoc didicerit, ignotum.

11.) Cum litteras arabicas hebraico exprimere coactus sim caractere, *Tsa* per $\bar{\text{A}}$, *Kha* per $\bar{\text{B}}$, *Dzal* per $\bar{\text{C}}$, *Za* per $\bar{\text{D}}$, *Sin* per $\bar{\text{E}}$, *Dhad* per $\bar{\text{F}}$, *Dha* per $\bar{\text{G}}$ reddam; Cl. SYLV. de SACY Gramm. ar. T. 1. p. 10 secutus.

12.) Οἷον δ' ἀστέρα ἦκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
 Ἦ ναίτηςι τέρας, ἢ στρατῶ εὐρέϊ λαῶν,
 Λαμπρὸν, τοῦδ' τε πολλοὶ ἀπὸ σπινθῆρες ἰένται
 Τῷ εἰκυῖ' ἦ' ἔξεν ἐπὶ χθόνα Παλλάς Ἀθήνη,
 Κάδδ' ἔθορ' εἰς μέσον· θάμβος δ' ἔχεν εἰσορόωντας
 Τρωάς θ' ἵπποδάμους, καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιῆς.

13.) Ceterum lumen domum, sive ut psalmi CIV expressit auctor, velamen esse Jehovæ multis occurrit in V. T. locis, quorum præcipua collecta invenies apud RICHTER *das Christenthum und die ältesten Relig. des Orients* p. 125 sq. — Cum his conferri possunt quæ apud CICERONEM leguntur, de *Nat. Deorum* II, 15 et in *Somnio Scipionis* cap. 3. — Asiaticam philosophiam lucem Deo tanquam vestem tribuere, ac docere, illum in luce habitare, notissimum. Lux quippe illi philosophiæ summæ perfectionis imago est atque archetypus. Ormuzd hinc *Deus lucis*, Deus sapientissimus, optimus. Sic e. gr. in KLEUKERI *Zend-Avesta* T. I. p. 5 legitur: *Sein* (Ormuzd's) *Körper* d. i. Hülle, umschliessende Sphäre, *ist reinstes Licht*. Et ibid p. 81: Ich bete und rufe an „Ormuzd“, den Grossen, *glänzend und schimmernd in Lichtherrlichkeit*, allvollkommen, allvortrefflich, allrein, allmächtig, allweise etc. cf. T. II. p. 104. 106. 286. etc. etc. — Hæc etiam sæpius Indorum in systemate occurrit sententia. BOPP p. 280 operis: *über das Conjugationssystem der Sanskr. Spr.* — *nebst — einigen Abschnitten aus den Veda's* etc. e Jadschar-Veda inter alia et sequentia habet: „Augenblicke sind hervorgegangen aus dem leuchtenden Wesen das niemand begreifen kann, oben, rings und in der Mitte.“

14.) C'est l'usage en été et toutes les fois qu'on attend grand monde, de couvrir la cour contre l'ardeur du soleil, ou

contre la pluie d'une *umbrella*, d'un *velum* ou voile (le mot arabe est **سراة** et Golius l'interprète par *velum* aut quid simile, quod obtenditur atrio domus, seu cavædio etc.), qui tenant par des cordes au mur d'appui qui est au haut de la maison, peut être plié ou étendu, suivant qu'on le trouve convenable. Le Psalmiste semble faire allusion à cet usage, lorsqu'il dit: il étend etc. Voy. de SHAW T. I. p. 353.

15.) His iisdem fere verbis Amos IX, 6 majestas describitur Jehovæ.

16.) Coll. ROSENMULLER ad h. l. et CASTELLI lexicon sub rad. **על**.

17.) *Qui*, sc. currus, movetur alis ventorum; sic POTT.

18.) S. AUGUSTINUS observationem sequentem ad hunc locum facit: Nubes ascensus ejus: dominus ascendit visibiliter in cœlum; et CLARIUS adjicit: ut patri æqualis agnosceretur. Quod, quantum ab hujus loci sensu absit, quisque videt.

19.) *Supplementa in Grotium*. T. I. p. 125.

20.) Sic CRAMER:

Die Engel fliegen gleich den Winden
Vor dir voran, Herr Zebaoth;
Wie Flammen, die sich schnell entzünden,
Sind deiner Allmacht Diener, Gott.

21.) Cf. præcipue ROSENMULLER ad h. l. Antiquiorem expositionis rationem v. in *Coll. bibl.* a SEB. SCHMIDT p. 192 — 199.

22.) Coll. GESENIUS ad h. verb.

23.) Psaumes nouvellement trad. de l'Hébr. T. III.

24.) Inter interpretes qui hanc nostram interpretationem sequuntur imprimis BUCERUM, BUCHANANUM, DERESER et MUNTINGHE nominare liceat.

25.) Sic et Ovidius *Metam.* I, 344. 345:

Flumina subsidunt: colles exire videntur.

Surgit humus: crescunt loca decrescentibus undis.

26.) Sic *Chaldæus*, MICHAELIS etc.

27.) NELSON *antideist. Bibel.* T. VII. p. 248 et notamen 144.

28.) VATABLUS, LUTHERUS, KNAPP, DERESER, DE WETTE, ZACHARIÆ, *Interpr. Vindeb.* LESS et jam LXX. *Arabs* et *Vulgata* hanc habent versionem.

29.) BUCERUS noster hic annotationem moralem facit, quam, adjicere volui, quum et lectori illam placituram esse confidam, ac commentarii parum cogniti specimen offerat. „Primum, inquit, fontium et fluminum meminit, quibus tantam inesse vim divinitatis, cum propter perennitatem, tum reliquos usus prisci agnoverunt, ut eos sacros haberent, ac numina eis tribuerent. Et certe, nisi occupatos adeo in rebus nihili sensus haberemus, vel solum hoc fontium et fluminum miraculum, quod in usum nostrum perpetuo adeo tenore inexhausta servirent, satis erat unde sic conditoris admiratio et amor nos accenderet, ut nunquam aliud, quam ipsi vivere et mori liberet.“

30.) Versiones antiquæ in hoc consentiunt חמר אלוהים (asini solitarii, vel deserta habitantes loca) vertit Arabs; LXX ὄναγροι, *Vulg.* onagri.

31.) *Hierozoic.* I, 2. p. 9. et I, 9. p. 63.

32.) PHILOSTORGIUM citans, qui Zebram describit, (albo colore et nigro, non leviter interstinctis; quia et his insunt zonæ quædam, a spina dorsi ad latera et ventrem usque demissæ et inde divisæ, et circa quosdam orbes inter se implicatæ etc.) certe errat BOCHART. Zebra enim species ab onagro distinctissima est, nec iisdem habitat in regionibus, quibus onager. v. BUFFON *Hist. nat. Quadr.* T. V. p. 145 sq. et T. VII. p. 172.

33.) Ecce quæ doctissimus peregrinatorum hodiernorum, MORIER de onagro dicit, T. I. p. 435 sqq. : Dans le désert, avant d'atteindre Kasurin, et au point du jour, nous donnâmes chasse à deux ânes sauvages, que les Persans appellent *Gour-khar*; leur vitesse était tellement supérieure à celle de nos chevaux, qu'après avoir couru quelques instans, ils s'arrêtaient et nous regardaient en ronflant en l'air avec leurs narines, comme s'ils voulaient montrer leur mépris pour les efforts que nous avions faits en vain en les poursuivant.... Quoique l'Arabie soit le pays natal de ce quadrupède, il se trouve

cependant communément dans toute l'étendue de la Perse. Xénophon en parle en différens endroits (Cyropéd. livre 1.) et le met au nombre des animaux que chassaient les anciens Persans. Les modernes mangent sa chair, et prétendent qu'elle est préférable à celle de la gazelle.... La couleur de l'âne sauvage est un gris de souris clair; ses épaules et son dos sont rayés de noir; la tête est grosse, mais sa démarche est beaucoup plus vive et plus légère que celle des autres ânes. Il est d'ailleurs d'un caractère très-têtu et rien n'est capable de vaincre son opiniâtreté... L'amour de la liberté et de l'indépendance dans cet animal, son naturel farouche sont décrits avec beaucoup de justesse par le prophète Jérémie: c'est un âne sauvage, accoutumé à vivre dans le désert, qui, sentant de loin ce qu'il aime etc. etc. (Jerem. II, 24.) Dans un autre endroit ce prophète allie l'image de l'âne sauvage à toutes les horreurs d'un désert aride: les ânes sauvages montent sur les rochers; ils attirent fortement l'air comme les dragons; leurs yeux sont comme morts parcequ'il n'y a point d'herbe. (ibid. XIV, 6.)

SCOTT-WARING de hoc eodem animali sequentia refert (p. 158): On chasse peu l'âne sauvage. C'est un animal trop vif. Lorsqu'on le poursuit, on place des chevaux dans les endroits par lesquels on présume qu'il passera; et, en poussant continuellement les chevaux contre lui, on parvient quelquefois à l'attraper. Cet animal a une légèreté vraiment surprenante.

34.) Cf. cum his quæ jam citavimus BUFFON l. c. T. V. p. 142 sqq. et T. VII. p. 171 sqq.

35.) GESENIUS *Wörterb.* p. 940.

36.) OEDMANN *vermischte Sammlungen* etc. II, 1.

37.) De equo hemiono v. LESKE *Anfangsgründe der allgem. Naturgesch.* p. 229. GMELIN *gemeinnütz. systemat. Naturgesch.* T. I. p. 170.

38.) Sic verterunt AB. EZRA, REINHARD, NELSON, PAULUS, POTT etc.

- 39.) Ar. אֲנוּנַע אֶלְכָּךְ (genera olerum virentium) vertit.
- 40.) REINHARD, MARTIN, *Interpr. Vindeb.*
- 41.) GESENIUS *Wörterb.* ad hoc verb. N.º 4.
- 42.) MICHAELIS, LESS, KNAPP, POTT.
- 43.) Sic ONYMUS, DERESER, *Gallus.*
- 44.) Cf. Gen. XXVI, 14.
- 45.) L. c. p. 513.
- 46.) E. gr. R. DAVID qui de lampadibus hoc intelligendum putat, quæ illuminant faciem hominis, vel de illo quod factum est ex oleo; quod quid sit non explicat.
- 47.) Nostrates inferioris ordinis de homine fame graviter presso loquentes proverbiali locutione utuntur: *cor illi cadit*, quod hebræorum formulam qua vires ciborum ope restauratas indigitant, ita ut dicant: cordi illos robur addere, redolet.
- 48.) Hoc et de ciconia constat, quanquam a nonnullis negetur interpretibus; cf. BUFFON oiseaux T. XIII. p. 316. GMELIN Naturgesch. T. II. p. 11.
- 49.) Cf. quæ de ardea narrant BUFFON oiseaux T. XIV. p. 44 sqq. GMELIN Naturgesch. T. II. p. 14. BOCHART Hierozoikon I, 3. p. 14. I, 9. p. 64. OEDMANN Beitr. V.
- 50.) Argumenta omnia summa cum cura contulit BOCHART III, 24. p. 915 sqq. Naturæ periti hodierni idem de hoc animali referunt quæ BOCHART habet. Hoc solum ex illis adjicio: ibicem habitare alpes Helvetiæ, Tyrolensis comitatus, Salisburgi, Sabaudia, in Sibiria, Kamtschatka, Arabia et Creta gregatim, facileque cicurem reddi. Cf. BUFFON quadr. T. V. p. 222 sqq. GMELIN Naturgesch. T. I. p. 160.
- 51.) Quoiqu'il ne craigne pas l'homme, il n'est pas cependant aisé à apprivoiser, et c'est ce qui fait qu'on est obligé de le tenir en cage etc. Voyages dans le Levant par HASSELIQUIST. T. II. p. 6. 7. cf. MORIER T. I. p. 93.
- 52.) Je ne crois pas le Saphan le même animal, que le Jerboa: il ne se tient pas dans les rochers, dans aucun des endroits où j'en ai vû; mais dans une forte argile ou terre grasse, ou plus ordinairement dans les sables du Sahara etc. Voy. de SHAW. T. I. p. 322.

53.) Cf. ea quæ LESKE l. c. p. 215 de toto leporum genere narrat.

54.) Cf. CUVIER hist. nat. 2.e édit. T. I. p. 211: *le lapin de Sibérie*. An vero hoc de aliis, Arabiæ v. c. cuniculis, notum sit, nescio. Quanquam igitur Jerboam nullo modo *רוב שפן* esse credo tamen hoc de cuniculo affirmare non audeo.

55.) Cf. BOCHART T. III, 3. cap. 33. OEDMANN IV, cap. 5. Interpretes qui *mus montanus* vertunt etiam de Jerboa hic agi putarunt verisimiliter. SHAWIUS ut et S. V. BLUMENBACH animal voce hac indicari arbitrantur in Arabia sub nomine *Daman Israel* notum; (non species Jerboæ, ut false æstimat BOCHART, sed ab eo variis characteribus distinctum; cf. CUVIER versio german. T. I. p. 190). Ast non omnia scripturæ loca confert SHAW, sed solum, puto, Ps. CIV; dubium est igitur, an omnia de *שפן* dicta etiam de Daman dici possint.

56.) Sub voce *מועד* N. 3.

57.) Sic fere DE WETTE, REINHARD etc.

58.) Pro *כלם* apud KENNICOTT et DEROSI cod. invenitur qui *כל* (omnia) habet; sic LXX. *Vulg. Arabs* vertunt. Lectionem difficiliorem textus nostri præferendam puto.

59.) Decapla p. 297.

60.) Pro *קנייך* quod KENNICOTT in textum recepit legendum esse *קנייך* (possessione tua) fere certum est e codd. KENNICOTT et DEROSI et versionibus fere omnibus antiquis.

61.) Cf. Decapla ad h. l.

62.) Petivit lapide, parum pastu fuit, palpavit manu etc. Quando tandem lexicon arabicum prodibit tam antiquiorum annotationes, quam recentiorum observationes, vel et conjecturas colligens et perpendens?

63.) Sic vertunt ZACHARIÆ, STUHLMANN et MARTIN

64.) L. c. T. III. l. 1. cap. 7. p. 52.

65.) L. c. III. cap. 1.

66.) Sic et verisimiliter vertendum est vox *לויתן* in locis Esaj. XXVII, 11 et Ps. LXXIV, 14. — De *Delphino* Cl. LACEPÈDE (hist. nat. des cétacées T. 2.) sequentia habet: p. 153

sqq. Quel objet a dû frapper l'imagination plus que le Dauphin ? lorsque l'homme parcourt le vaste domaine que son génie a conquis, il trouve le Dauphin sur la surface de toutes les mers ; il le rencontre et dans les climas heureux des zones tempérées, et sous le ciel brûlant des mers équatoriales, et dans les horribles vallées qui séparent ces énormes montagnes de glace que le tems élève sur la surface de l'Océan polaire. Partout il le voit, léger dans ses mouvements, rapide dans sa natation, étonnant dans ses bonds, se plaire autour de lui, charmer par ses évolutions vives et folâtres l'ennui des calmes prolongés, animer les immenses solitudes de l'Océan, disparaître comme l'éclair, s'échapper comme l'oiseau qui fend l'air, reparaitre, s'enfuir, se montrer de nouveau, se jouer avec les flots agités, braver les tempêtes, et ne redouter ni les élémens, ni la distance, ni les tyrans des mers.... p. 180 sq... ses évolutions sont séparées par des intervalles si courts, qu'on penserait que le repos lui est absolument inconnu, et les différentes impulsions qu'il se donne se succèdent avec tant de rapidité et produisent une si grande accélération de mouvement, que, d'après Aristote, Plin, Rondelet, et d'autres auteurs, il s'élance quelquefois assez haut au-dessus de la surface de la mer pour sauter par dessus les mâts des petits bâtimens... p. 183 sq. Lorsque les Dauphins nagent en troupe nombreuse, ils présentent souvent une sorte d'ordre : ils forment des rangs réguliers ; ils s'avancent quelquefois sur une ligne, comme disposés en ordre de bataille ; et si quelqu'un d'eux l'emporte sur les autres par sa force ou par son audace, il précède ses compagnons parcequ'il nage avec moins de précaution et plus de vitesse... p. 186. PLINII epistolam lib. IX, ep. 33 citat LACEPÈDE ; et annotat : quelque exagération qu'il y ait dans ces faits, et quand même on ne devrait supposer, dans le penchant qui entraîne souvent le Dauphin autour des vaisseaux, que le désir d'appaiser avec plus de facilité une faim quelquefois très-pressante, on ne peut pas douter qu'ils ne se rassemblent autour des bâtimens, et qu'avec tous les signes de confiance et d'une sorte de satisfaction, ils ne s'agitent, se

courbent, se replient, s'élancent au-dessus de l'eau, pirouettent, retombent, bondissent et s'élancent de nouveau pour pirouetter, tomber, bondir et s'élever encore. etc.

67.) Sic verisimiliter POTT qui de metamorphosi insectorum et de avibus peregrinantibus intelligit. Nostra vero demum tempora insectorum metamorphosin detexerunt, quam nec ipse BUFFON plane novit qui loco aliquo historiæ suæ naturæ de animalibus loquitur ex putritione originem sumentibus.

68.) *Interpr. Vindeb.*: Si rursus tuum spiritum mittis novæ creaturæ exsurgunt et facies terræ renovatur novis hominibus et animalibus.

69.) Coll. Decapla p. 296.

70.) Ut vult KNAPP.

71.) Quod placet DERESERO.

72.) R. NEHORAI mire hoc explicat: *trepidat propter decimas non solutas!*

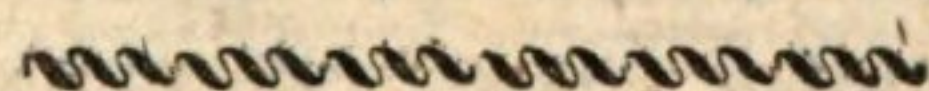
73.) Elles s'en vont en fumée. *Gallus.*

74.) HERDER et alii.

75.) De sacra poesi hebræorum Ed. MICHAELIS. p. 588.

76.) L. c. p. 581.

77.) Cf. De scriptor. ecclesiast. ROB. BELLARMINO auctore. p. 191.

CATALOGUS LIBRORUM

in illustrando hoc psalmo a me adhibitorum.

S. S. Psalmorum libri V. ad ebr. veritatem genuina vers. in lat. trad. etc. per Aretium Felinum (MART. BUCERUM) Arg. 1523.

Psalmi Davidici cum exegesi et phraseologia ad textum hebr. in lucem editi a scholis piis Austriæ. Vindeb. 1757. 2 Voll.

Psaumes nouvellem. traduits sur l'hébreu et mis dans leur ordre naturel, avec des explicat. et des notes critiques. 3 V. (prim.

- versionem, sec. explicationem, tert. annotatt. complectens.)
à Paris 1809.
- Die Psalmen übersetzt und mit Anmerkungen von KNAPP.
Ed. 2. Halle 1782.
- Die Psalmen übersetzt und ihrem Hauptinhalte nach erläutert
von REINHARD. Leipzig 1813.
- Die Psalmen übersetzt und erklärt v. DERESER. Frankf. 1815.
- NELSON'S antideistische Bibel etc. aus dem Englischen mit Zu-
sätzen von PANZER. Erlangen 1773 (T. VII).
- Die Psalmen v. MUNTINGHE etc. übers. v. SCHOLL. Hall. 1792.
- Psalmen gesungen vor Davids Thronbesteigung etc. Uebersetzt
und neu bearbeitet mit histor. Einleit. und Anmerk. von
J. C. C. NACHTIGALL. Halle 1797.
- Die Psalmen a. dem Hebr. übersetzt und erläutert v. STUHL-
MANN. Hamburg 1812.
- La St.^e Bible etc. av. de petites notes par MARTIN. à Bâle 1736.
- Poetische Uebersetzung der Psalmen mit Abhandl. über die-
selben von CRAMER. Leipzig 1763.
- Paraphrasis Psalmorum David. poetica auct. BUCHANANO. Lon-
dini 1580.
- Psalme dem Könige David und andern heil. Sängern nachge-
sungen (von WOBESER). Winterthur 1793.
- Die Schriften des A. Test. neu übersetzt von AUGUSTI und
DE WETTE. Heidelberg 1809. (T. III.)
- Biblia polyglotta etc. ed. B. WALTON. Londini 1657.
- Biblia sacra Vet. et Novi Test. secund. ed. vulgatam. Bas. 1581.
- Η παλαιὰ διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομηκοντα etc. Lipsiæ 1697.
- Moses und David keine Geologen; vel alio titulo: Versuch über
den Schöpfungshymn. Gen. I. seinen Nachhall Ps. CIV. etc.
v. POTT. Berlin 1799. (Br. 9 — 12.)
- Vom Geist der hebr. Poesie etc. von HERDER. Dessau 1782.
- Festbüchlein. Eine Schrift für das Volk von KRUMMACHER.
(T. 2. das Christfest p. 103 sqq.) Duisburg 1810.
- Psalmi annotatione perpetua illustrati a ROSENMULLERO. Lips.
1804. (T. III.)

Commentar über die Psalmen von DE WETTE. Heidelb. 1811.
Philolog. Clavis über das A. T. etc. — die Psalmen — von
PAULUS. Jena 1791.

HUG. GROTII annotatt. in Vet. Test. Ed. VOGEL. Halæ 1775.
(T. I.)

Ejusd. libri auctuarium scrips. DOEDERLEIN. Halæ 1779. (T. I.)
Criticii Sacri, sive doctissimorum virorum in S. S. Biblia anno-
tationes et tractatus. Lond. 1660 fol. (T. III.)

G. FR. ZACHARIÆ biblische Theologie etc. Tüb. 1780. (T. II.)
S. SCHMIDT coll. bibl. Argentorati 1676.

LOWTH de sacra poesi hebræorum Ed. *Michaelis.* ed. 2. Göt-
tingæ. 1770.

Einl. in die schönen Wissenschaften, nach dem Franz. des
H. BATTEUX von RAMLER. Leipz. 1769. (T. III.)

Vet. Test. hebr. cum varr. lect. Ed. B. KENNICOTT. Oxon. 1780.
DE ROSSI variæ lectiones V. T. Parmæ 1784. (T. IV.)

GESENIUS hebr. deutsches Wörterbuch. Leipz. 1810.

Zend-Avesta, Zoroasters lebendiges Wort etc. von KLEUKER.
Riga 1777. 3 Voll.

FRANZ BOPP über das Conjugationssystem der Sanskr. Sprache
in Vergleichung mit jenen der griechischen-, lateinischen-,
persischen- und germanischen Sprachen. — Nebst Episo-
den des Ramajan und Mahbarat — und einigen Abschn. aus
den Veda's. Frankf. 1816.

Das Christenthum und die ältesten Religion. des Orients. Oder
über den Zusammenhang verschiedener morgenländ. Reli-
gionsbegr. und Laute mit ähnlichen der Westländer, etc. von
J. A. L. RICHTER. Leipzig 1819.

TÖELLNER's kurze Aufsätze. Frankf. a. d. O. 1770.

Hierozoicon, sive de animalibus S. S. scripturæ etc. auctor.
BOCHART. Edit. 4. Lugd. Bat. 1712.

Vermischte Sammlungen aus der Naturkunde v. S. OEDMANN
aus dem Schwed. v. D. Gröning. Rostock 1786.

Histoire nat. générale et particulière par M.^r le comte de BUF-
FON etc. Aux Deux-Ponts 1787.

Histoire natur. des cétacées etc. par LACEPÈDE. à Paris 1809.
(T. II.)

Anfangsgründe der allgemeinen Natur- und Thiergesch. von
LESKE. Leipz. 1784.

CUVIER's elementarischer Entwurf der Naturgesch. der Thiere.
Aus dem Franz. von WIEDEMANN. Berlin 1800.

Idem ed. 2. Gall. à Paris 1818.

Gemeinnütz. systemat. Naturgesch. von GMELIN. Mannh. 1805.

Voyages de M. SHAW dans plusieurs provinces de la Barbarie
et du Levant etc. à La Haye 1743 (T. I.)

Voyages dans le Levant etc. par HASSELQUIST. Trad. de l'Allem.
à Paris 1769.

Voyage de l'Inde à Chyras par SCOTT-WARING. à Paris 1813.

Second Voyage en Perse, en Arménie et dans l'Asie mineure
par MORIER. à Paris 1818. (T. I.)

OBERLIN miscella litteraria. Argentorati 1770.

Bibliotheca sacra etc. auct. LE LONG ed. *Bærneri*. Antwerp.
1709. (T. II.)

Essai sur le patois Lorrain etc. par OBERLIN. à Strasbourg 1775.

Fabliaux et contes des poètes français des 11, 12, 13, 14 et
15.e siècles, tirés des meilleurs auteurs par BARBAZAN, éd. de
Méon. à Paris 1808. 4 Voll.

De scriptoribus eccles. ROB. BELLARMINO auctore. Coloniae
Agr. 1657,

Fritz, Théodore

Commentatio in Psalmum CIV

Argentoratum 1821

Exeg. 389 r

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10410696-9